

GÖÇ VE SİYASALLAŞMA: TÜRKİYE’DE BEYİN GÖÇÜ TARTIŞMALARININ SİYASALLAŞMA GEREKÇELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ahmet CEYLAN¹

Özet

Çalışmada yakın dönemde Türkiye kamuoyunda önem kazanan beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma sebepleri araştırılmıştır. 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri merkezli bir inceleme ile yakın dönemde siyasal partilerin beyin göçüne ilişkin geliştirdikleri politikalar ele alınmıştır. Beyin göçünün neden siyasetin öncelikli gündem maddeleri arasına girdiği sorusu ve siyasal partilerin beyin göçü politikalarının temelleri takip edilmiştir. Çalışmada Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının dayandığı dört faktörün ön plana çıktığı savunulmuştur. Türkiye’de ilgili tartışmanın siyasetin öncelikli gündem maddeleri arasına girmesinin temel saikleri olarak; ‘yüksek nitelikli göçün artan trendi’, ‘siyasetin kutuplaşan yapısı’, ‘genel göç süreçlerinin siyasallaşma özellikleri göstermeye başlaması’ ve ‘politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen önem’ belirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Beyin Göçü, Siyasallaşma, Göç Politikaları, Suriyeli-ler.

MIGRATION AND POLITICIZATION: A REVIEW OF THE REASONS FOR POLITICIZATION OF THE BRAIN DRAIN DEBATES IN TURKEY

Abstract

In the study, the reasons for politicization of brain drain discussions, which have gained importance in Turkish politics in the near term, were analyzed. A review based on the 24 June 2018 General Election discussed the policies

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Ana Bilim Dalı, Yükseköğretim Kurulu 100/2000 Projesi Göç Çalışmaları Doktora Programı, ahmetceylan.politik@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3032-2599.

Makale gönderim tarihi: 23.11.2020

Makale kabul tarihi: 05.06.2021

developed by political parties regarding brain drain in the recent period. The question of why brain drain is among the priority agenda items of politics and the foundations of the brain drain policies of political parties have been followed. In the study, it was argued that four factors on which the discussion of brain drain in Turkey is based come to the fore. The relevant debate in Turkey to be among the priority agenda items of the basic motive of politics as 'high-skilled migration the increasing trend of the', 'structure itself shifted politics', 'the effects of the politicization of the migration process in Turkey' and 'the importance attributed to human capital in political culture' appeared.

Keywords: Migration, Brain Drain, Politicization, Migration Policies, Syrians.

Giriş

Beyin göçü tartışmaları, Türkiye kamuoyunun ve siyasetinin uzun erimli tartışma konuları arasında yer almıştır. Ülkenin yetiştirmiş olduğu nitelikli insan gücünün yitirilmesi ekseninde yürüyen tartışmalardaki hâkim yaklaşım, bu hareketlerin tersine çevrilmesi gerekliliği çerçevesinde cereyan etmiştir. Bahsi geçen tartışmalarda ana akım siyasal partiler arasında güçlü bir siyasal kutuplaşma ile karşılaşılmemiştir. Öte yandan bilhassa 2013 yılından sonra cereyan eden sosyal, siyasal ve ekonomik dalgalanmalar ile birlikte güç kazandığı müşahede edilen yüksek nitelikli göç hareketlerinde bu durumun değiştiği gözlemlenmektedir. Siyasal partiler, beyin göçü tartışmalarını seçim manifestolarına taşınan ölçüde güçlü bir gündem maddesi olarak ele almakta ve siyasallaşan² bir muhteva çerçevesinde tartışmaktadır. Araştırmada yanıtı aranan temel soru, beyin göçü tartışmalarının hangi gerekçelerle siyasallaştığı olmuştur. Öte yandan beyin göçünün gelişim gerekçelerine ilişkin büyük oranda farklı görüşleri savunan siyasal partilerin, beyin göçünün olası sonuçları konusunda kimi müşterek çekincelere sahip olmaları dikkat çekmektedir. Tartışılan çekincelerin başında ise 'beka' temalı endişeler filizlenmektedir. Araştırmada Türkiye'de yakın dönemde artış gösterdiği müşahede edilen beyin göçü hareketlerinin hangi nedenler çerçevesinde siyasetin gündeminde yer edindiği

² 'Siyasallaşma' terimi araştırma bağlamında, ele alınan göç hareketinin farklılaşan politik yaklaşımlar çerçevesinde siyasetin öncelikli gündem maddeleri arasında yer bulmasını ifade etmektedir. Bu doğrultuda siyasal söylemler, parti programları, seçim manifestoları ve politik uygulamalar incelemeye dâhil edilmiştir. 'Göç Hareketleri ve Siyasallaşmaya İlişkin Özet Bir Tartışma' başlığında özet bir mahiyet ile kavrama ilişkin literatür tartışmasına yer verilmiştir.

ve siyasal partilerin konuya ne şekilde yaklaştıkları sorularının cevapları aranmıştır. İlgili durumun yanı sıra siyasal partilerin önemli bir bölümünün beyin göçü hareketleri hasebiyle müştereken taşımış oldukları beka kökenli endişelerin tarihsel karşılığının ne olduğuna ilişkin tartışma, araştırmanın disiplinlerarası yaklaşımıyla cevabını aradığı bir diğer soru olmuştur.

Beyin göçüne yönelik tartışmaların farklılaşan siyasal yaklaşımlar çerçevesinde gelişim göstermesi, ilgili göç hareketine katılan gruplara yüklenen anlamı belirleyen bir muhteva geliştirmektedir. Bu durum ülkenin beyin göçü ve tersine beyin göçü politikalarını etkileyebilecek bir önem arz etmektedir. Tartışılan öneme koşut olarak geliştirilen araştırmada Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma özelliği göstermesinin dört temel sebebi olduğu savunulmuştur. Uluslararası göç literatürü, beyin göçü ve siyasallaşmaya ilişkin kavramsal bir tartışmayı takiben siyasallaşmaya neden olan ilk faktör olarak ‘17. yüzyıldan 21. yüzyıla politik kültürde beşeri sermayeye yüklenen rol’ konusu ele alınmıştır. Çalışmanın ilgili bölümünde, Osmanlı modernleşme süreci ve Cumhuriyet dönemi reformlarının tüm yönleriyle takibinden ziyade; araştırmanın konusu çerçevesinde, ilgili hareketlerin beşeri sermayeye bakışlarındaki temel motivasyon kaynakları irdelenmiştir. Türkiye’nin politik kültüründe beşeri sermaye olarak yetişmiş insan gücüne varoluşsal bir önem atfedildiği ve bu durumun yansımalarının aktüel siyasal tartışmalarda yakalanabildiği savunulmuştur. Öte yandan yetişmiş insan gücüne verilen önemin öncelikli olarak askeri anlamdaki yeniliklerin takibi ve güvenlik/savunma odaklı bir bakıştan beslendiği ve bu durumun siyasal hafızada bir ölçüde devamlılık arz ettiği fikri çalışmanın temel tartışmaları arasında yer almıştır.

Araştırmada beyin göçlerinin siyasallaşmasını etkileyen ikinci faktör olarak ‘Türkiye’de göç tartışmalarının genel itibariyle siyasallaşma özellikleri göstermesi’ hususu ele alınmıştır. İlgili başlıkta yakın dönemler itibariyle Türkiye’de Suriye kökenli göç hareketlerinin siyasallaşma özellikleri göstermeye başlamış olması ve bu durumun beyin göçü tartışmalarına olan etkisi bağlamsal bir tartışma ile değerlendirilmiştir. Siyasal partilerin Türkiye’nin almış ve vermiş olduğu göç hareketlerine yönelik yaklaşımlarının göç süreçlerinin siyasallaşmasına karşılıklı etkisinin analizi, araştırmada yanıtı aranan tartışmalar arasında yer bulmuştur. Bahsi geçen inceleme; Türkiye siyasetinde giderek güç kazanan Suriyeliler odaklı ayrışmanın, ilerleyen süreçte beyin göçü tartışmalarına olabilecek yansımalarının analizi nokta-i nazarından hareketle de önem arz etmiştir.

Beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma gerekçelerine ilişkin üçüncü faktör olarak; ‘siyasette kutuplaşma yaratan ve beyin göçü tartışmalarında ön plana çıkan başat olaylara ilişkin özet bir bakış’ başlığı çerçevesinde,

Türkiye’de siyasal partilerin beyin göçü tartışmalarında atıf vermiş oldukları siyasal anlaşmazlık konularının genel mahiyeti incelenmiştir. Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma belirtileri göstermesinin gerekçeleri olarak ele alınan üç faktörün incelenmesini takiben, ‘yüksek nitelikli göçün artan trendi’ dördüncü faktör olarak ele alınmıştır.

Çalışmada; 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri merkezli bir irdeleme ile grup kurmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altında temsil kabiliyeti yakalayan siyasal partilerin beyin göçü konusundaki politik yönelimleri analiz edilmiş ve ele alınan dört faktörün yansımaları takip edilmiştir. İlgili tercihte bilhassa 2013 yılından sonra cereyan eden sosyal, siyasal ve ekonomik dalgalanmalar ile birlikte güç kazandığı müşahade edilen yüksek nitelikli göç hareketlerine yönelik tartışmaların bu dönemde belirginleşmesi belirleyici olmuştur. İncelemede siyasal partilerin seçim beyanname ve bildirgelerinin içerik analizi esas alınmıştır. Araştırma kapsamında ilgili siyasal partilerin 2018 seçimlerindeki manifestolarının yanı sıra yakın dönemler itibariyle siyasal parti temsilcilerinin konu hakkındaki değerlendirmeleri de tartışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemlerinden istifade edilmiştir. Makalede Türkiye’de beyin göçü konusunun siyasetin öncelikli gündem maddeleri arasında yer almasının, tarihsel referanslar ve aktüel gelişmelerle yakından ilişkili olduğu vurgulanmış ve bu bağlamda bir inceleme yürütülmüştür.

1. Beyin Göçü

Göç; ekonomik, sosyal veya siyasal gerekçeler çerçevesinde bireysel olarak veya gruplar halinde hayata geçirilen bir eylemdir. Göç hareketleri beraberinde menşe ve hedef ülkede toplumsal dönüşüm etkileri taşıyan çok yönlü bir olguyu yansıtmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 30-31). Göç hareketleri çeşitli alt başlıklar çerçevesinde tasniflenerek incelenebilmektedir. Faist’e göre göç hareketleri; alan, zaman, boyut, yasallık ve sebep başlıkları ile kategorik incelemeye tabi tutulabilmektedir (Faist, 2003: 47). Göç eyleminin öznesi olan göçmenlerin iradesine göre serbest ve zorunlu göç ayrımı ön plana çıkmaktadır. Göçün içerdiği zaman aralığına göre geçici ve daimi göç kategorileri ayrımı yapılmaktadır. Göç hareketinin sınır geçişini kapsayıp kapsamaması ve yönelimin gerçekleştiği egemenlik alanına göre iç göç ve uluslararası göç farklılığı oluşmaktadır. Göçün içerdiği yoğunluk etmeni ise ilgili hareketlerin bireysel ya da grup/toplu göçler olarak ayrımını mümkün kılmaktadır (Yıldız, 2018: 8-14). Castles ve Miller, küreselleşme ile birlikte güç kazanan ve uluslararası gündemin öncelikli meseleleri arasında yer bulan göçleri; küreselleşen,

hızlanan, farklılaşan, kadın ağırlığı artan ve siyasallaşan kategoriler çerçevesinde sınıflandırmışlardır (Castles ve Miller, 2008: 12-14). İlgili yaklaşıma koşut bir biçimde güncel verilere göre dünya nüfusunun %3’ü aşkın bölümü göçmenlerden meydana gelmektedir (IOM UN Migration, 2018). Bu oranın trendi yukarı yönlü seyretmeye devam etmektedir. Soğuk Savaş sürecinin sona erdiği 1990 yılında 153 milyona dolayında insan doğduğu toprakların dışında yaşarken, 2019 yılı itibariyle dünyadaki göçmen sayısı 271 milyonu geçmiştir (UN DESA, 2020).

Bir göç türü olarak beyin göçü hareketlerine ilişkin incelemeler görece yakın tarihlere dayanmakla birlikte, bilim insanlarının ve yüksek niteliklilerin göç hareketleri bilim tarihi kadar eskiye gitmektedir. Savaşlar, işgal dönemleri ve çeşitli rejim değişikliklerinde bilim insanları çalışmalarına özgür biçimde devam edebilmek ve düşünce özgürlüklerini sağlayabilmek amaçları çerçevesinde göç seçeneğini ele almışlardır. Şartlarını iyileştirmek istemi bu göç hareketlerinin motivasyon kaynakları arasındaki yerini almıştır. Çekici “*Cazibe Merkezleri*”, tarihin farklı dönemlerinde göç eğilimine sahip bilim insanları ve yüksek nitelikli çalışanlar için tercih bölgeleri olmuştur (Kurtulmuş, 1992: 207-208). Tartışılan faktörlerin yanı sıra ‘hayat arkadaşı/eş seçimi’, ‘vasıf arttırma isteği’, ‘farklı ülkeleri görmek ve tanımak arzusu’ gibi etmenlerin ilgili göç hareketinin motivasyon kaynakları arasında yer bulabildiği gözlemlenmektedir (Weiss vd., 2011: 281-285).

Beyin göçünün kavramsal olarak 1960’lı yıllardan itibaren tartışılır olması, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve yüzyılın ikinci yarısında yüksek niteliklilerin ve bilim insanlarının göç hareketlerindeki artan trend ile yakından ilişkili olmuştur. Beyin göçü genel olarak gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkeler istikametinde yönelim gösteren iyi eğitilmiş, yüksek nitelikli insanların menşe ülke adına kaybedilmesi öte yandan hedef ülke adına kazanılması olarak değerlendirilen bir süreci oluşturmaktadır. Ülkeler iyi eğitim görmüş ve görmekte olan öğrencileri ve yüksek niteliklileri kazanmak için göç rejimlerini esnetebildikleri gibi değer verdikleri iyi eğitilmiş, yüksek niteliklileri kaybetmemek adına göçü engelleyici tedbirler alma eğilimleri gösterebilmektedir (Docquier ve Rapoport, 2009: 680; Weiss vd., 2011: 284-285; Bartram vd., 2017: 55-62). Bu durum, yüksek nitelikli göçmenlerin göç hareketlerinin köken ülkeye çıkarmış olduğu yüksek maliyetler çerçevesinde ele alınmaktadır (Bahar ve Rapoport, 2016: 3, 26).

İngiltere’den ABD ve Kanada’ya yönelen yüksek nitelikli ve bilim insanı göçleri ile ilişkili olarak beyin göçü kavramı daha sık kullanılmaya başlanmakla beraber, kısa süre içerisinde beyin göçü ile ilişkili farklı kavramlar literatürde yer edinmiştir. Gizli beyin göçü ifadesi, 2000’li yıllardan

sonra farklılaşmaya başlayan iş kolları çerçevesinde daha sık kullanılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Bu tarz bir beyin göçünde birey yahut grup geleneksel göç tanımına uygun bir biçimde fiziksel bir sınırı aşmamakla birlikte, yaşantısını idame ettiği ülkeye değil başka bir ülke ya da uluslararası şirketlere hizmet sunmaktadır. Mühendislerin ve bilim insanlarının başını çektiği bahsi geçen göç hareketlerinden en çok istifade eden ülkenin ABD olduğu gözlemlenmektedir (Görgün, 2019: 41-42). Beyin değişimi, ülkelerin karşılıklı anlaşmalarından doğan öğrencilerin, araştırmacıların ve akademisyenlerin değişimine işaret eden bir kavramdır (Şimşek, 2006: 83). Tersine beyin göçü kavramı ise ülkelerin beyin göçü ile yurt dışına giden değerlerini geri getirme süreçlerini karşılamaktadır (Sunata, 2014: 86).

2. Göç Hareketleri ve Siyasallaşmaya İlişkin Özet Bir Tartışma

Türkiye’de göç tartışmalarının siyasallaşma özelliklerinin irdelenmesinden önce göç süreçlerinin siyasallaşması kavramına ilişkin özet bir tartışma, konunun idrak edilebilirliği noktasında fayda ihtiva edecektir. Sosyal bir konunun siyasallaşan bir kimlikle ele alınması, siyaset yapıcılar ve ideolojik yönelimlerin etkisinde tartışılmasını beraberinde getirmektedir. Bir konunun siyasallaştığı durumda, siyasal partilerin konu özelinde farklılaşabilen ve güçlü reaksiyonları oluşmaktadır. Siyaset kurumu ve bürokrasi, toplumun diğer bileşenlerinden daha etkili bir konum elde edebilmektedir (Krzyzanowski vd., 2018: 4-5). Bir konunun toplumsal bir görünüm kazanmasının yanı sıra farklılık gösteren yaklaşımlar çerçevesinde ülke kamuoyunda gündem teşkil etmesi, ilgili konunun siyasallaşan bir bakış açısıyla ele alındığına ilişkin önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Siyasal aktörlerin farklı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilebilecek tutumları, konunun ayrışmalar bağlamında siyasetin gündeminde yer edinmesi, seçim kampanyalarında konu özelinde yürütülen tartışmalar siyasallaşma çerçevesinde gözlemlenebilecek çeşitli özellikler olarak sivrilmektedir (Van der Brug vd., 2015: 4-5). Akademik tartışmalarda göç olgusunun siyasallaşmasının gerekçeleri genel itibariyle; göçmen gruplara ilişkin sayılar, göçmenlerin uyum süreçlerine ilişkin yaklaşımlar ve siyasal partilerin ilgili politikaları gibi çeşitli faktörler çerçevesinde ele alınmaktadır (Grande vd., 2018: 1445). Ekonomik yaklaşımlar, aidiyetler, etnik, dini ve kültürel temalar siyasallaşma tartışmalarında ön plana çıkan başlıklar olmaktadır (Gattinara ve Morales, 2017: 273-276).

Göç süreçlerinin siyasallaşması, 1990’lı yıllardan itibaren Batı Avrupa’da artış göstermiş ve seçim dönemlerinde önemli bir tartışma konusu olarak belirmiştir. Akademik yazında göç sürecinin siyasallaşması duru-

munun gerekçeleri olarak sosyo-ekonomik gerekçeler, toplumsal hareketler, sivil toplum aktörleri, aşırı sağ ve merkez partilerin göç politikalarının etkileri ve göçmen yoğunluğu gibi etmenler tartışılmaktadır (Grande vd., 2018: 1446, 1459, 1460). 1990 öncesi göç süreçleri yoğun ölçekli siyasallaşma özellikleri göstermemiştir. İlgili durum nükleer savaş riski bulunan bir süreçte göç, çevre, iklim gibi konuların görece arka planda değerlendirilmesinden kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği 1945 yılından Soğuk Savaş sürecinin nihayetlendiği 1990 yılına dek süren periyot, ‘birincil derecede öneme sahip konuların’ öncelikli ele alındığı bir zaman dilimi olmuştur. Savaş riski, dış politika ve güvenlik gibi konular bu hususların başında gelmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesini takiben göç hareketleri, dünya siyasetinin öncelikli gündem maddeleri arasındaki yerini almıştır (Hollifield, 2000: 152; Açıkmeşe, 2018: 241-249).

Bir göç türü olarak beyin göçü hareketleri, bilhassa göç veren ülkelerin siyasetinde öncelikli gündem maddesi olabilme potansiyeli taşımaktadır. Verilen yüksek nitelikli göçlerin gerekçeleri, yoğunlukları ve köken ülkeye olan etkileri beyin göçlerinin siyasallaşmasının temel gerekçeleri olarak irdelenebilecektir.

3. Beyin Göçü Tartışmalarının Siyasallaşma Nedenlerine İlişkin Dört Faktörlü Bir İnceleme

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının siyasetin öncelikli gündem maddeleri arasında yer almasının gerekçeleri dört başlıkta tartışılmaktadır. Türkiye’de beyin göçü tartışmalarında ön plana çıkan beka endişesinin temellerini takip edebilmek amacıyla öncelikli olarak politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen öneme ilişkin bir inceleme yürütülmüştür. İkinci incelemede, Türkiye’deki Suriyeliler konusu ve beyin göçü tartışmalarının kesişme noktası ele alınmış ve bu durumun beyin göçünün siyasallaşmasına etkisi tartışılmıştır. Muhalefet partilerinin iktidar partisine yönelik eleştirileri bağlamında iki göç hareketini bir arada değerlendirme eğilimleri, ilgili incelemenin temel gerekçesi olmuştur. Üçüncü incelemede, 2013 yılından sonra cereyan eden sosyal, siyasal ve ekonomik dalgalanmalar ile güç kazandığı müşahade edilen beyin göçü hareketlerine ilişkin, siyasal partilerce atıf verilen kutuplaşma konuları özet bir mahiyetle ele alınmıştır. Dördüncü incelemede ise yüksek nitelikli göç hareketinin artan trendine ilişkin bir analiz yürütülmüştür.

3.1. 17. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Politik Kültürde Beşeri Sermayeye Yüklenen Rolün Tahayyülü

Geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldan itibaren modernleşme hareketlerine önem atfettiği ve dönüşümün öznesi olarak beşeri sermayeyi geliştirmeye çalıştığı değerlendirilmesi bir yaygın bir görüştür. Bununla birlikte, Osmanlılar tarafından Batı kökenli çeşitli gelişme ve düşüncelerin kabulünün çok daha eskilere dayandığı bilinmektedir. Ön plana çıkan gelişme ve düşüncelerin başında devletin güvenlik odaklı yaklaşımları çerçevesinde ateşli silahların kabulü gelmiştir. Matbaa ve sanat alanındaki gelişmelerin Osmanlı toplumsal hayatına sokulması önemli bir dirençle karşılaşırken, meşruiyetini dinsel bir kaynaktan almak suretiyle ateşli silahların kabulü daha hızlı gelişmiştir. Bahsi geçen meşruiyet kaynağı ise kuşkusuz dinsel bir inanış çerçevesinde ve politik kültürün de bir yansımasını barındırarak 'Gaza' ve 'Cihat' anlayışından vücut bulmuştur. İslam hukukunda 'kafire karşı kafirin silahını kullanmanın' caiz kılındığına ilişkin inanç, bu anlayışın tamamlayıcı bir ögesini oluşturmuştur. I. Murad döneminde Sırp'lardan topçuluk teknolojisinin alınması, İstanbul'un fethinde Macar Urban'ın döktüğü toprakların kullanılması bu bağlamdaki önemli örnekler olmuştur (İnalçık, 2017: 125-127). 1560 yılında konu hakkında bir değerlendirmede bulunan Avusturya İmparatorluğu elçisi Busbecq, Osmanlıların inanmış oldukları kutsal kitabın gereği olarak işe yarar askeri buluşlardan faydalanma konusunda maharet sahibi olduklarını ancak matbaa, meydanlarda saat gibi yeniliklere mesafeli olduklarını not etmiştir. Busbecq: "...Dünya üzerinde hiçbir millet top, havan ve daha birçok Hristiyan icadını kullanarak, kanıtladıkları üzere, yabancıların işe yarar buluşlarından faydalanma konusunda Türklerden daha atak olmamıştır..." değerlendirmesinde bulunmuştur (Lewis, 2010: 58-59).

18. yüzyılın ilk yarısı, modernleşme hareketlerinin fikri alt yapısının gelişiminde önemli bir dönem olmuştur. İbrahim Müteferrika'nın Müslüman toplumun gerileyişini eğitim ve akıl üzerinden ele alan ve askeri teknikler çerçevesinde tartışan yaklaşımı, gelecek asırlarda da tekrar edecek bir 'halet-i ruhiyeyi' yansıması bakımından sembolik önem taşımıştır. Kendisini coğrafyacı olarak nitelendiren İbrahim Müteferrika, Patrona Halil İsyanı'nın çalkantılı sürecinde kaleme aldığı *Usul el Hikem fi Nizam el-Ümem (Milletlerin Düzeninde İlmi Usuller)* kitabında, Müslüman halk tarafından daha aşağıda olduklarına inanılan Hristiyanların ilerleyiş sebeplerini tartışmıştır. Müteferrika, bu durumun gerekçelerini sorgulamış ve 'Hristiyan yükselişini' iki sebebe bağlamıştır. Müteferrika'ya göre savaş ve ordu tekniklerinde sağlanan gelişme ilk sebebi oluştururken, ikinci ge-

rekçe ise devlet yönetimi ve kanunların tatbikinde aklın, dinin önünde konumlandırılması olmuştur. Müteferrika, Rusya’nın Büyük Petro yönetiminde Hollanda ve İngiltere’den uzmanlar getirmek suretiyle devlet ve orduda hayata geçirdiği değişikliklere dikkat çekmiştir (Özkan, 2018: 40-41).

Osmanlılar, beka endişesi çerçevesinde beşeri sermayeden toparlanma çözümleri beklemişler ve bilhassa Batılı ülkelerdeki askeri gelişmeleri takip etme eğiliminde olmuşlardır. 1683 Viyana bozgunu sonrası yaşanan reform hareketliliğini ilk bilinçli batılılaşma hamlesi olarak ele alan İnalçık, 1718-1730 arası dönemi ikinci önemli aşama olarak değerlendirmiştir. “*Devlet-i Osmaniye niçin batıyor?*” sorusuna aranan yanıt çerçevesinde vücut bulan ilk dönem yeniliklere benzer biçimde 18. yüzyıldaki reform hamlelerinde de beka kaygısı ön plana çıkmıştır. Sadaret makamında bulunan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın Paris’e göndermiş olduğu Yirmisekiz Mehmet Efendi’den, Batı’daki teknolojik ilerlemeleri rapor etmesini istemesi yenileşme hareketlerindeki önemli bir aşama olmuştur (İnalçık, 2017: 126).

Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme hareketlerinde 1789 yılında tahta çıkan III. Selim, öncül bir rol oynamıştır. ‘Nizam-ı Cedid’ adı verilen ve yeni düzen anlamına gelen değişiklik hareketlerinin temelinde iyi eğitim görmüş ve savaş gücü yüksek bir ordu teşkil etmek yer edinmiştir. Sultan III. Selim, bu projenin hayata geçirilmesi için alanında iyi eğitimcilere ulaşmaya çalışmış ve şahsi ilişkileri vasıtasıyla Fransa’dan uzmanlar getirmiştir. Yenilikçi hareketler kapsamında modern bir sağlık örgütlenmesi ve tıp okulu kurulmasının yanı sıra, kara birlikleri için mühendislik okulu açılmış ve deniz kuvvetlerinin var olan mühendislik okulu da desteklenmiştir. Askeri yeniliklere ek olarak devletin geleceği adına önemli görülen kimi diğer konularda da çeşitli yeniliklere imza atılmıştır. Kuşkusuz bu yeniliklerin başında Londra, Viyana, Berlin ve Paris’te daimi Osmanlı elçiliklerinin açılması gelmiş ve ilgili diplomatlar ile ardılları, Osmanlı toplumsal hayatında Avrupa tarzı yaşantının öncülleri olmuşlardır (Zürcher, 2015: 44-46).

III. Selim’in 1807 yılında tahttan indirilmesi ve Nizam-ı Cedid ordusunun dağıtılmasının ardından II. Mahmut döneminde reformcular yeniden güç kazanmıştır. Sultan II. Mahmut, Yeniçeri birliklerinin Yunan isyanında başarısızlığa uğraması hasebiyle, 1805 yılından itibaren Mısır’da özerk bir vali olarak fiili iktidarını sürdüren Mehmed Ali Paşa’dan yardım talebinde bulunmuştur. Savaşın sonunda dönemin önemli Avrupa ülkelerinin diplomatik müdahalelerinin de etkisiyle Yunanistan bağımsızlığını kazanmış olsa da, Mehmed Ali Paşa’nın Fransız modelinden esinlenen modern birliklerinin askeri başarısı, Osmanlılar için dikkat çekici bir nitelik

taşımıştır. Mehmed Ali Paşa'nın 1831 isyanında Osmanlı ordusunu mağ-
lup etmesi ve Osmanlı başkentini tehdit etmesinin de etkisiyle modern Mı-
sır ordusu ve endüstriyel ekonomisi yakından gözlemlenmiştir. Başarısız
olan Yeniçeri Ocağı 1826 isyanı sonrası kaldırılmış, askeriye başta olmak
üzere devletin geleceğini ilgilendirdiğine inanılan konularda bir takım re-
formlara gidilmiştir. Bu minvalde aralarında Tıbbiye ve Harbiye gibi gele-
cek yıllarda etki sahibi olacak okulların temelleri atılmış, modern yöntem-
lerin öğrenilmesi ve ülkeye getirilmesi için Avrupa'ya öğrenciler gönde-
rilmiştir (Ahmad, 2014: 29-32). Devleti ayakta tutabilmek ve varoluşsal
kaygılarla mücadele edebilmek motivasyonu, dönemin eğitim hamleleri-
nin en önemli gerekçesi olarak sivrilmıştır. Avrupa siyasetinde 'Doğu So-
runu' olarak tartışılan, Osmanlı devletinin genel dengeleri bozmadan ve
büyük bir savaşa sebebiyet vermeden nasıl parçalanacağına ilişkin yakla-
şımın 1822 yılında Verona Kongresi'nde ele alındığı göz önünde tutul-
duğunda, Osmanlı'daki reform hareketlerine biçilen rolün hayati konumu
daha rahat gözlemlenebilmektedir (Zürcher, 2015: 66).

4 Ekim 1853 tarihinde başlayan ve Kırım Harbi olarak adlandırılan
Osmanlı-Rus Savaşı, temelinde askeri motivasyon gerekçeleri barındıran
yeni reform hareketlerini doğurmuştur. Osmanlı ticareti hayatında önemli
değişiklikler yaratacak olan telgraf hatları ilk kez bu dönemde kurulmuş-
tur. Modern savaşların bir gereksinimi olduğu düşüncesi ve Florence Nigh-
tingale'in Kırım'daki çalışmalarının sonucu olarak Kızılbaş'ın Os-
manlı'daki karşılığı olması düşüncesiyle bir kurum inşa edilmiştir. İlk ola-
rak 1868 yılının Haziran ayında kurulan ve 'Yaralı ve Osmanlı Hasta As-
kerlerine Yardım Cemiyeti' olarak isimlendirilen bu yapı, 1877 yılında Hil-
al-i Ahmer Cemiyeti olarak yeni kimliğine kavuşmuştur. Bir askeri gerek-
lilik ve devletin bekası düşüncesiyle hayata geçirilen kurumsal yapılardan
olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935 yılında Kızılay ismini edinmek sure-
tiyle toplumsal hayatta devamlılık arz eden reform kurumları arasındaki
yerini almıştır (Ahmad, 2014: 36).

Sultan II. Abdülhamid dönemi; devletin eylem gücünü arttırmak ve
beka kaygılarına cevap vermek amacıyla sanayiden askeriye, istatis-
tikten eğitime uzanan çeşitli ıslahatların ön plana çıktığı bir süreç olmuştur.
Demiryolu inşasında da güvenlik endişeleri ön plana çıkmış ve planlamalar
bu doğrultuda hayata geçirilmiştir. Yeni bir okullaşma hamlesi başlatılmış
ve bu hamle ile Müslüman elit bir zümre ve müteşebbis yaratmak amacı
güdülmüştür. Öte yandan 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı aydınlarının ortak bir
özelliği olarak yeniliklere gecikmiş olma hissi ve devleti kurtarma düşün-
cesi bu dönemde de sıklıkla gözlemlenmiştir (Bora, 2017: 33-41). Mar-
din'in, 20. yüzyılın başında iktidar gücüne erişen Jön Türk hareketinin ka-

rakteristik analizini yaparken; “...Amaçları ve en büyük kayguları, düşüncelerinin başlangıcı ve sonu devleti kurtarmaktı...” yorumunda bulunması bahsi geçen durumun bir başka örneğini oluşturmuştur (Mardin, 2017: 16).

Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasını takiben kurulan yeni Arap devletlerinde hukukçular ve gazeteciler kritik siyasal pozisyonlar edinmişlerdir. Öte yandan yeni Türk devletinin kuruluşunda ilgili meslek grupları siyasal temsil kazanmakla birlikte belirleyici çoğunluk subay ve memur gruplarından teşekkül olunmuştur. 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan ilk Büyük Millet Meclisi’nde 138 memur, 53 asker ve 53 din adamının bulunması ve sayılan grupların toplam üye sayısının üçte ikisine tekabül etmesi dikkat çekici bir mahiyet taşımıştır. Bahsi geçen dağılım benzer bir mahiyetle uzun yıllar devamlılık arz etmiştir. Lewis’e göre bu durum ordu ve bürokrasinin uzun ve etkili geçmişinin yanı sıra, devleti ayakta tutabilmek için hayata geçirilen reform hareketlerinin ve orduya verilen konumun doğal bir sonucu olmuştur³ (Lewis, 2010: 625-626). Bu bağlamda bir değerlendirme ile Osmanlıların beka kaygısı ile önem atfettikleri beşeri sermaye ve askeri yeniliklerin takibi konusunun, yeni rejimin de kurucu ruhunda etki sahibi olduğu yorumunda bulunmak mümkündür.

İlgili yaklaşımlardan hareketle İmparatorluk bakiyesi olan modern Türkiye’nin politik kültüründe etki sahibi olan Osmanlılarda, bilimsel gelişmeler ve eğitimin öncelikli olarak beka kaygılarıyla bir arada ele alındığı tartışılmıştır. Demiryollarından istatistik verilerine, telgraf hatlarından yurt dışına öğrenci göndermeye dek çok sayıda gelişme varoluşsal tehlikelere ve gecikmiş olma hissine karşı ivedi bir çözüm olarak geliştirilmiştir. Pek çok bilimsel ilerleşmiş fikrinin öncelikli vücut bulma sahası ise kuşkusuz beka motivasyonundan hareketle askeri teknoloji ve savunma sanayi olmuştur. Osmanlıların beşeri sermayeye atfettikleri önem, ilgili bölümlerde ele alınacağı üzere siyasal partilerin beyin göçüne yönelik beka temelli

³ Osmanlılar; beşeri sermayeden dünyadaki bilimi yakalamalarını, kurumsal yapılar inşa etmelerini ve kalkınmayı sağlayarak devletin çöküşünü engellemelerini beklemişlerdir. Bu durum İnalçık’ın tasnifiyle 1683 sonrası sistemli bir arayış nüveleri sergilemiş ve ekseriyetle “*Devlet-i Osmaniye niçin batıyor*” sorusu çerçevesinde gelişim göstermişse de esasen yeniliklerin takibi rejimin kurucu değerleri arasında yer almıştır. Osmanlı’da din olgusunun da içerisinde yer aldığı bir mahiyet ile politik kültürün bir yansıması olarak bilimsel yenilikler takip edilmiş ve 1683 sonrası hamlelerin hayata geçirilmesinin fikri arka planını oluşturmuştur. Öyle ki İnalçık; Osmanlıların Batıdan kültürel alıntılar yapabilen bir bakış açısını haiz olmalarını, teknolojik ilerleme sağlamalarının temel sebebi ve Anadolu beyliklerine üstünlük sağlamalarının da gerekçesi olarak irdelemiştir (İnalçık, 2017: 125).

vurgularının anlamlandırılabilmesi için önemli bir tarihsel miras teşkil etmektedir.

I. Balkan Savaşı'nda karşılaşılan büyük yenilgi, gecikmiş olma halini destekler bir nitelik taşımış ve Cumhuriyet rejimine devrolunan bir sosyopsikolojik mirası oluşturmuştur (Dündar, 2018: 31; Akçam, 2017: 59). Eğitim, bahsi geçen gecikmiş olma halini bertaraf etme isteminde anahtar bir rol olarak algılanmıştır. Türkiye'nin bağımsızlık savaşının lideri Mustafa Kemal Paşa'nın, ulusal mücadelenin kritik bir safhası itibariyle 1921 yılının Temmuz ayında Ankara'da Maarif Kongresi'ni toplamış olması bu duruma ilişkin sembolik bir önem taşımıştır. Gecikmiş olma hissi ve modernleşme sürecinin hızlı cereyan etmesi beklentisi Cumhuriyet yöneticileri arasında sıklıkla vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı İsmet İnönü 1932 yılında; "*Dünyanın 150 seneden beri kazandığı mesafeleri, Türkiye'nin behemehal kazanacağı*" görüşünü dile getirirken benzer bir yaklaşımı sergilemiştir. Erken dönem Cumhuriyet siyasetine devrolunan beşeri sermayeye yapılan vurgu, beka kaygısı, kalkınma odaklı söylem ve gecikmiş olma hissiyle mücadele ruhu çok partili siyasal yaşamda da etkilerini devam ettirmiştir. Kalkınma sorunu, beyin göçü tartışmaları ve beşeri sermayeye bakıştaki yansımalar iç içe geçmiş bir halde Cumhuriyet dönemi siyasal yaşamında sıklıkla yer bulmuştur. Gecikmiş olma halinin bir telafisi olarak kalkınma odaklı söylem siyasal yelpazenin değişik kesimlerinde karşılık bulmuştur. DP iktidarında Adnan Menderes'in "*görülmemiş kalkınma*" ile övünmesi ve İstanbul'daki yol ve imar projeleri ile bizatihi ilgilenmesi, Milli Görüş hareketi partilerinin temel atma törenlerine attıkları önem bir yönüyle ilgili hususların siyasal yaşamdaki farklı izdüşümleri arasında tartışılabilir özellikler barındırmıştır (Bora, 2017: 42, 88, 471, 539). Bahsi geçen durum, beşeri sermayenin varoluşsal öneminin devamlılığı konusunda önemli bir örnek teşkil etmiştir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde İmparatorluk siyasetinde belirleyici bir önemi haiz olan İttihat ve Terakki hareketinin ismi '*birleşme ve ilerleme, gelişme, yükselme*' anlamını taşımıştır. Vurgusu birlik olmak ve kalkınma, gelişme odağı taşımıştır. Gelişme ve kalkınma arayışının yansıması çerçevesinde beyin göçü kavramının uluslararası literatürde kullanımının yeni başladığı dönemde, Cumhuriyetin 50. yılı itibariyle Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) kurmaları Nebil Oktay ve Vefa Tanır'ın hazırladığı önergede artan beyin göçüne dikkat çekilmiştir. Kalkınma sorunu çerçevesinde beyin göçlerinin ülkeye olan maliyetinin araştırılması için araştırma komisyonu kurulması talebinde bulunulmuştur (Milliyet, 1973). Ele alınmış olduğu üzere 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'den gelişmiş ülkelere yönelen yüksek niteliklilerin göç hareketi güç kazanmıştır. Yüksek nitelikli

çalışanların ve akademik nedenli göç hareketlerinin güç kazandığı bu süreçte; hedef ülkelerdeki iş imkânları, bilimsel ve teknolojik imkânlar, sistemli ve düzenli hayat koşulları çekici faktörleri oluşturmuştur. Türkiye’deki siyasal ve ekonomik gerekeçler ise itici etmenler olarak ön plana çıkmıştır (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 968; Yılmaz, 2019: 226-228).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrası kurulan ve 1983 yılında iktidara gelen Anavatan Partisi’nin kadro teşekkülünde; yurt dışında önemli görevlerde bulunan Türklerin tersine beyin göçü çerçevesinde geri getirilmeleri ve kritik makamlarda görevlendirilmeleri stratejisi, siyasetin beşeri sermaye ile ilişkisinin önemli örneklerinden olmuştur (Pope ve Pope, 2004: 168-169). Bununla birlikte Türkiye’den yurt dışına yönelen beyin göçleri devamlılık arz etmiştir. Öyle ki 1987-2002 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) aracılığıyla eğitim amacı çerçevesinde yurtdışına gönderilen yaklaşık 4.000 dolayında öğrencinin % 48,9’luk bölümü ABD’ye, % 38,9’u İngiltere’ye, % 4’ü ise Almanya’ya beyin göçü gerçekleştirmiştir (Gençler ve Çolak, 2002: 610’dan aktaran Yılmaz, 2019: 228).

Son yıllarda Türkiye’den yurt dışına yönelik yüksek nitelikli göç hareketinde artış gözlemlenmektedir. İlgili göç hareketinin güç kazanan yapısına ilişkin inceleme ‘Yüksek Nitelikli Göçün Artan Trendi’ başlığında ele alınmıştır.

3.2. Türkiye’de Göç Tartışmalarının Genel İtibariyle Siyasallaşma Özellikleri Göstermesi: ‘Göç Torbası’

Türkiye’ye yönelik Suriye kökenli göç hareketi, Türkiye’de göç konusunun siyasallaşmasında kritik bir önemi haiz olmuştur. İlgili başlığın beyin göçü tartışmalarının siyasallaşmasında bir belirleyen olarak tartışılmasında siyasal partilerin iki konuyu bir arada ele alan yaklaşımları önem arz etmiştir. Öyle ki CHP’nin 2018 genel seçim bildirgesinde, “...*Türkiye, nitelikli göç veren; niteliksiz sığınmacı kabul eden bir ülke konumuna geriliyor...*” ifadesine yer verilmiştir. Beyan, Türkiye siyasetinde hedef ve köken olunan göçlerin bir arada ele alınmaya başladığına işaret eden ve konunun siyasallaşma bağlamında ele alınmasının gerekliliğine işaret eden bir gelişme olmuştur (CHP, 2018: 16-17). Benzer bir mahiyetle İYİ Parti, hedef olunan Suriye kökenli göçü ve köken olunan beyin göçü hareketlerinin her ikisini de öncelikli gündem maddesi olarak tartışmıştır. Bahsi geçen muhalefet partileri, her iki göç konusundan hareketle iktidar partisine yönelik göç politikası eleştirilerinde bulunmuşlar, alınan ve verilen göçler bir arada değerlendirilmeye başlanılmıştır. Bu minvalde Türkiye’de beyin göçü tartışmalarındaki siyasallaşma sürecinin, Türkiye’nin hedef olduğu

göç hareketleri ve Türkiye'deki Suriyeliler konusundan bağımsız ele alınmasının, konunun analiz edilmesinde eksiklik doğuracağı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de Suriye kökenli göç hareketleri çerçevesinde yakın dönemde siyasallaşma belirtileri gösteren göç tartışmalarına değinmeden önce Cumhuriyet dönemi göç hareketlerini özet bir biçimde incelemek önem arz etmektedir. Cumhuriyet dönemi uluslararası göç hareketlerini Türkiye'nin hedef ve menşe olduğu göçler çerçevesinde iki ana başlıkta kategorize etmek mümkündür. Türkiye'nin menşe olduğu göç hareketlerinde; 1961 sonrası sistematikleşen emek göçleri, askeri müdahale dönemleri başta olmak üzere farklılaşan zaman dilimlerinde iltica hareketleri, beyin göçleri ve gayrimüslim göç hareketleri özel bir konuma sahip olmuştur. Cumhuriyetin ilanını takiben Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinde ulusdevlet ruhu ve homojen toplum arayışı çerçevesinde Türk soy ve kültüründen yönelimler teşvik edilmiştir. Bu bağlamda 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu özel bir önem arz etmiştir. Kanunun 3. maddesi, Türkiye'ye yerleşmek isteyen grupların kabulüne ilişkin Türk soy ve kültüründen olmak istikametinde bir yönelim belirlemiştir. 1950 sonrası dönemde de ilgili göç hareketlerine ilişkin teşvik azalmış ancak kabul sürmüştür. Bu minvalde kanunun etkisi çerçevesinde Cumhuriyet rejiminin ilanından 1997 yılına dek Türkiye'ye 1,7 milyon göçmen gelmiştir (İçduygu ve Kirişçi, 2009: 10-13; Pusch, 2011: 118-119; İçduygu ve Biehl, 2012: 11-12; Erder, 2018: 148, 174). 1923-1990 arası Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinde; Yahudi bilim insanlarının yoğunluk olduğu beyin göçleri ve 1979 İran Devrimi sonrası Türkiye'ye yönelen ve transit olma özellikleri taşıyan göçler, ilgili dönemin göç karakterinin temel özelliklerinden farklılık arz eden istisnai örnekler olmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 265). 1990 sonrası Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinde ise sistematik bir farklılaşma yaşanmıştır. Soğuk Savaş sürecinin bitmesi sonrası eski SSCB ülkelerindeki belirsizlikler, Avrupa Birliği ülkelerinin giderek katılan göç kabul politikalarına karşın Türkiye'nin göç politikalarının görece esnekliği, Türkiye'nin çekici faktörleri, göç gönderen bölgelerin itici faktörleri bu farklılaşmada etkili sebepler olarak sivrilmıştır. Türkiye yakın zaman dilimlerinde; mülteci hareketleri, yaşam tarzı göçleri, uluslararası öğrenci hareketlilikleri, yüksek nitelikli göçmenler ve düzensiz göçler gibi farklılaşan göç akışlarını karşılamıştır (Pusch, 2011: 119- 121; İçduygu ve Biehl, 2012: 18-30).

Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinde Arap Baharı süreci özel bir önem taşımıştır. 2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta başlayan toplumsal olaylar kısa bir süre içerisinde çok sayıda ülkeye yayılmış ve gelişen protesto eylemleri Arap Baharı ismiyle anılmıştır. Bahsi geçen olayların Su-

riye’deki yansımaları ve toplumsal gösterilerin bir iç savaş kimliği kazanması neticesinde Suriye’den, Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu çeşitli ülkelere göç eğilimi başlamıştır. 29 Nisan 2011 tarihinde Cilvegözü sınır kapısından giriş yapan 252 Suriye vatandaşı, bir çadır kent alanı olan Yayladağ merkezine yerleştirilmiştir. Türkiye’ye yönelim gösteren Suriyeliler ile ilgilenmesi için T.C Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay görevlendirilmiştir (Erdoğan, 2018: 7). Göç hareketi kısa bir süre içerisinde güç kazanmıştır. Yetkililerin 100.000 olarak işaret ettikleri üst sınır hızla aşılmış ve yaklaşık üç yıllık süreçte milyonlarca ifade edilebilecek sayıda Suriyeli Türkiye’ye giriş yapmıştır. Türkiye’deki Suriyelilerin statüleri konusunda göçün ilk dönemleri itibariyle belirsizlikler yaşanmış ve ‘misafir’ söylemi hâkim olmuştur. Türkiye’deki Suriyelilerin yasal durumları; 2012 yılında yayınlanan Başbakanlık genelgesi, 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve 22 Ekim 2014 tarihli yönetmelik bağlamında Geçici Koruma statüsü olarak kabul görmüştür (Kirişçi ve Karaca, 2015: 307-308).

Türkiye’deki Suriyeli varlığının farklılaşan görüşler çerçevesinde siyasal bir husus olarak ele alındığı ilk kritik dönem, 2014 yerel seçimleri ve 2015 genel seçimleri öncesi olmuş ve vatandaşlık alan Suriyeli sayısı üzerinden gelişim göstermiştir. Konunun ülke siyasetindeki yaygın tartışma sahası da takiben 7 Haziran 2015 genel seçim manifestoları ile vücut bulmuştur. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri neticesinde TBMM’de temsil kabiliyeti yakalayan Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) farklılaşan politikalar çerçevesinde Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüşlerini kamuoyu ile paylaşmışlardır. AK Parti, Türkiye’deki Suriyelileri ensar ve muhacir söylemi çerçevesinde ‘kardeş’ tanımlaması ile ele almıştır. Parti, Suriye’de iktidarı idame eden Şam yönetimini eleştirmiş ve Türkiye’deki Suriyelilerin konumunu insani ve vicdani bağlamlarda ele aldıkları değerlendirmesinde bulunmuştur. CHP ve MHP, yakın ve eleştirel söylemlerle konuyu tartışmışlardır. Suriye’de barışın sağlanması için inisiyatif alınması gerektiğini savunan partiler, barışın tahsisini takiben Türkiye’deki Suriyelilerin hızlıca gönderilmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. Partiler, göç sürecini iktidar partisinin dış politikasındaki başarısızlığı görüşü çerçevesinden ele almışlardır. HDP ise konu özelinde farklı bir yaklaşım benimsemiş ve Türkiye’deki Suriyelilere vatandaşlık verilmesi görüşünü savunarak, seçim sathında liberal bir politik önermeyi toplumla paylaşmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019: 213-215). İçduygu’ya göre sürecin iç siyasetteki siyasallaşmasında önemli dönüm noktalarının başında 2 Temmuz 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türkiye’deki Suriyelilere yönelik gerçekleştirmiş olduğu vatandaşlık önerisi gelmiştir. Öneri, kamuoyunda yeterli destek görmemiş ve konu özelinde güçlü bir

siyasal tartışma doğurmuştur (İçduygu, 2017: 38-40). Türkiye'deki Suriyeliler ile ilişkili siyasal tartışmalar ve farklılaşan politik önermeler; 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri, 16 Nisan 2017 referandumunu, 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri, 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimleri ve 23 Haziran 2019 tarihli tekrarlanan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde de gündemin öncelikli başlıkları arasında yer almıştır. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri neticesinde TBMM'de oluşan dört partinin grup kurmak suretiyle temsil edildiği tablo, 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri ile beş partili bir görüntüye dönmüştür. TBMM'de grup kurmak suretiyle temsil kabiliyeti yakalayan İYİ Parti, konu hakkında muhalif tutum izleyen ve Türkiye'deki Suriyelileri ivedi biçimde göndermeyi öncül kılan politikalarını kamuoyu ile paylaşmıştır. Parti kurmaylarının ilgili göç hareketini milli devlete bir tehdit olarak algıladığı gözlemlenmiştir (Yeniçağ, 2019; Akın, 2020).

İlgili başlıklarda ele alınacağı üzere bilhassa CHP ve İYİ Parti'nin Türkiye'deki beyin göçü konusunu, Türkiye'nin almış olduğu Suriye kökenli göçlerle mukayeseli ve bir arada değerlendirme eğilimleri, konu özelindeki siyasallaşmada belirleyici bir öneme sahip olmaktadır. Her iki göç hareketinin yakın zamanlı gelişimi ve bu göç hareketlerinde iktidar partisi politikalarına atfedilen eleştirel önem, iki göç hareketinin bir arada siyasallaşmasını güçlendiren bir hüviyet taşımaktadır.

3.3. Siyasette Kutuplaşma Yaratan ve Beyin Göçü Tartışmalarında Ön Plana Çıkan Başat Olaylara İlişkin Özet Bir Bakış

Çalışmada; beyin göçü tartışmalarının seçim kampanyalarına dâhil edilmek suretiyle siyasetin temel gündem maddelerinden birisi haline getirilmiş olması dolayısıyla, 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri merkezli bir irdeleme yapılmıştır. Öte yandan 24 Haziran seçim sürecindeki konu özelindeki terminolojik tartışmalardan bağımsız olarak, Türkiye siyasetinin yakın döneminde vücut bulan bazı politik gelişmelerin beyin göçü tartışmalarında da ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Bu başlıkta, Türkiye'de 2013 sonrası yaşanan ve siyasal partiler arasında kutuplaşmaya neden olan gelişmelerin ayrıntılı tahlilinden ziyade beyin göçü tartışmalarındaki yansımalarda bu başlıkların kullanılmasına çalışılmıştır.

Siyasal partiler arasında ayrışma konuları olarak sivrilen politik gelişmelerin kökleri geçmişe dayanmakla birlikte, 2013 yılı önemli bir milat olmuştur. 2013 yılının Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleşen Gezi Parkı olayları, siyasal kutuplaşma sürecinin inşasında kritik bir konumu teşkil etmiştir (Ahmad, 2014: 217-219). Gezi Parkı olayları, yakın dönemli yüksek nitelikli göçlerin ilk nüvelerinin teşkilinde önem arz etmiştir. Siyasette

köklü fikir ayrılıklarının gün yüzüne çıktığı gelişmeleri takiben gerçekleştirilen 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri neticesinde yaşanan hükümet krizi, siyasetteki uzlaşmazlıkların yakinen gözlemlenebildiği bir süreçtir. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri ile 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri arasında geçen zaman dilimi, artan terör olayları ile ön plana çıkmıştır. 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri sonrası yükselişe geçen terör eylemleri; çalışma içerisinde ele alınan beyin göçü sürecinde özne olarak yer edinen grupların, göç motivasyonları arasında önemli bir rol oynamıştır (Kazaz ve Mavituna, 2018: 50-57; Bilecen, 2020: 154-155).

Gezi Parkı olayları, 17 ve 25 Aralık Operasyonları, 7 Haziran ve 1 Kasım genel seçimlerini takiben Türk siyasal yaşamındaki yakın tarihli önemli gelişmelerden biri de 15 Temmuz 2016 tarihli askeri darbe girişimi olmuştur. Darbe girişiminin bastırılmasını takiben 3 ay aralıklarla 7 kez uzatılan OHAL sürecinde çeşitli konularda Kanun Hükmünde Kararname’ler (KHK) çıkarılmıştır (Erimez ve Kalaycıoğlu, 2016: 74-75). OHAL sürecinde gerçekleştirilen halk oylaması ile parlamenter sistem sona ermiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiştir. 16 Nisan 2017 referandumu ile hükümet sisteminin değiştirilmesi, iktidar partisi ve çeşitli muhalefet partileri arasındaki tartışma konuları arasında yer almıştır (Kalaycıoğlu, 2020: 169). Bazı muhalefet partileri KHK’ların bir bölümünün Anayasaya aykırı olduğunu öne sürmüş, CHP iptal için Anayasa Mahkemesi’ne (AYM) başvurmuştur. AYM, KHK’ları inceleme yetkisi olmadığını açıklamıştır. KHK’lar çerçevesinde çok sayıda kurum ve kuruluş kapatılmış, 125 binin üstünde kamu görevlisinin işine son verilmiştir. Süreç içerisinde çok sayıda akademisyenin üniversiteler ile ilişkisi kesilmiştir (Yıldız, 2018).

2013 sonrası yaşanan politik tartışma ve ayrışmalar siyasal partilerin beyin göçü hakkındaki değerlendirmelerini derinden etkilemiştir. Muhalefet partileri, ayrıntılı biçimde ele alınacağı üzere beyin göçü temalı eleştirilerinde OHAL sürecine ve iktidar partisinin politik tercihlerine sıklıkla atıfta bulunmuştur. 2018 yılında gerçekleştirilen genel seçimler neticesinde TBMM’de grup kurma hüviyeti ile temsil kabiliyeti yakalayan beş siyasal partiden üçü seçim manifestolarında yüksek nitelikli göç hareketlerinde yer vermiştir. Dört siyasal parti ise gerek seçim öncesi gerek seçim süreci ve sonrasında konuyu, ülke siyasetinin öncelikli gündem maddesi olarak ele almıştır. CHP, İYİ Parti ve HDP, ilgili başlık çerçevesinde ele alınan siyasal gelişmeleri ve iktidar partisi politikalarını Türkiye’den yönelen yüksek nitelikli göç hareketinin temel gerekçeleri olarak tartışmıştır. Bu minvalde tartışılan siyasal gelişmelerin beyin göçünün siyasallaşmasında rol sahibi olduğu değerlendirilmesinde bulunmak mümkündür.

3.4. Yüksek Nitelikli Göçün Artan Trendi

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayımladığı 'Uluslararası Göç İstatistikleri' raporuna göre 2017'de Türkiye'den göç eden kişi sayısı 2016 yılına oranla %42,5 artış göstermiş ve sayı 253 bin 640 olmuştur. 2018 yılında uluslararası göç hareketi çerçevesinde Türkiye'den göç edenlerin sayısı bir önceki yıla göre %27,7 artarak 323 bin 918 olmuştur. Türkiye'den yurt dışına göç edenlerin 136 bin 740'ı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olurken, 187 bin 178'i ise Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfustan meydana gelmiştir (TÜİK, 2019). TÜİK tarafından 2020 yılı Temmuz ayında yayınlanan 2019 yılı uluslararası göç verilerine göre, Türkiye'den yurt dışına göç eden kişi sayısı 2019 yılında artış kaydetmek suretiyle 330.289 olarak kaydedilmiştir. Türkiye'den yurt dışına giden nüfusun 84.863'ü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından müteşekkil olmuştur (TÜİK, 2020).

Tartışılan göç hareketi içerisinde yüksek nitelikli profil dikkat çekici bir mahiyet taşımıştır. Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu (IND) verilerine göre, 2018 yılının ilk 11 ayında Türkiye'den Hollanda'ya 1020 akademisyen ve yüksek eğitimli kişi göç başvurusunda bulunmuştur. İlgili sayı önceki yıllara nazaran dikkat çekici bir artış eğilimi sergilemiştir (Özkan, 2019). 2015-2018 yılları arasında içlerinde teknopark ve teknokentlerde yer alan girişimcilerin de bulunduğu 13.000 dolayında girişimcinin şirketlerini taşımak suretiyle Türkiye'den ayrılmış olmaları, yüksek nitelikli göç bağlamında ele alınabilecek bir başka örnek olmuştur. Türkiye'den göç eden 'milyoner' sayısındaki artış, eğitim amacıyla yurt dışına giden öğrencilerin geri dönme oranındaki düşüş, dil okulları ve değişim programları çerçevesinde Türkiye'den yurt dışına yönelen öğrenci sayısındaki değişimler ve akademik pozisyonlara Türkiye'den başvurulardaki gözlemlenebilir artışlar bu meyanda ön plana çıkan örnekler arasındadır (Yılmaz, 2019: 229-230).

15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi sonrası yaşanan siyasal gelişmeler ve OHAL sürecinin etkisi, beyin göçü tartışmalarında başat bir rol oynamıştır. Göç hareketlerini takiben beyin göçü tartışmaları ülke gündeminde önemli bir yer edinmiş ve gerçekleştirilen ilk genel seçimlerde siyasal partilerin öncelikli gündem maddeleri arasında yer bulmuştur. Tartışılan göç hareketi yeni bir sosyal hareket olmakla birlikte konu özelindeki ilk gözlemler itibariyle; göç akışının ekseri olarak seküler, orta ve üst sınıflar tarafından hayata geçirildiği müşahede edilmektedir. Göçmenlerin önemli bir bölümü arasında muhalif yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Göç hareketine katılan grupların; icra ettikleri meslekler itibariyle de yurt dışında hayatlarını idame ettirebilme imkânını haiz, yüksek nitelikli bir çoğunluğu barındırdığı yorumunda bulunmak mümkündür (Sirkeci, 2017:

136-138; Sirkeci, 2020: 18). Bununla birlikte erken dönem gözlemler ve araştırmalar çerçevesinde ilgili göç hareketinin homojen bir grup tarafından gerçekleştirildiği söylenememektedir.

4. Dört Faktörlü Bir İnceleme Çerçevesinde Siyasal Partilerin Beyin Göçü Yaklaşımları

24 Haziran 2018 Genel Seçimleri neticesinde, TBMM’de grup kurma hüviyeti ile temsil kabiliyeti yakalayan beş siyasal partinin beyin göçü politikaları bu bölümde ele alınmıştır. Bahsi geçen siyasal partilerin seçilmesinde, TBMM’de grup kurma hüviyeti ile temsil hakkını haiz olmaları ve temsil kabiliyetleri çerçevesinde konu özelindeki politikalarını ülke siyasetine tahvil edebilme potansiyelleri temel gerekçeleri teşkil etmiştir. İncelemede ilgili siyasal partilerin programları, 2018 genel seçim manifestoları, TBMM faaliyetleri, hazırlamış oldukları raporlar ve yakın dönemler itibariyle siyasal parti temsilcilerinin konu hakkındaki değerlendirmeleri ele alınmıştır. Bu bağlamda gazete ve medya taramalarından da istifade edilmiştir. İncelemede kavramsal temel dört eksen üzerinden ilerlemiştir. Yüksek nitelikli göçün artan trendi, siyasette kutuplaşma yaratan olayların beyin göçü tartışmalarındaki yansımaları, politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen önem ve muhalefet partilerinin bir bölümü tarafından beyin göçü ve Türkiye’deki Suriyeliler meselelerinin bir arada tartışılmasının sonuçları ilgili eksenleri oluşturmuştur.

4.1. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Beyin Göçü Yaklaşımları

AK Parti 2018 seçim beyannamesinde, nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesi ve beyin göçü elde edilmesi için ihtiyaç duyulan ülkelerde tanıtım ofisleri kurulacağı vaadi yer almıştır. Uluslararası ikili iş gücü anlaşmaları çerçevesinde nitelikli işgücünün Türkiye’ye getirileceği belirtilmiştir (AK Parti, 2018: 127).

Türkiye’de genel olarak göç sürecinin siyasallaşan bir durum olması ve seçim beyannamelerinde yer almasına paralel olarak beyin göçlerinin diğer göçlerle bir arada değerlendirilmesi durumu AK Parti seçim kampanyasında da yakından gözlemlenmiştir. Parti, göç konusunu kapsamlı bir başlıkla tartışmış ve ilgili başlıkta; ‘göç olgusunu yöneterek dünyanın her yerinden parlak zihinlerin ülkeye getirileceği’ hedefi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Tersine beyin göçünü sağlama planı, partinin temel hedefleri arasında sayılmıştır. Uluslararası öğrencilerin kalışlarının kolaylaştırılması

için ikamet izni başvurularının üniversiteler tarafından alınması uygulamasının yaygınlaştıracağına ilişkin vaat dikkat çekici söylemler arasında yer almıştır. Yüksek nitelikli insan gücünün Türkiye'ye kazandırılması amacıyla yeni bir çalışma izni olan Turkuaz kart sisteminin 2017 yılında hayata geçirildiği belirtilmiştir (AK Parti, 2018: 136-138). Parti, beyin göçünü sağlamak amacıyla uluslararası öğrenci portföyüne özel önem atfetmiştir. Üniversitelerde uluslararası öğrenci ofislerinin kurulacağı, Türkiye burslarının aktif kullanımı ile öğrenci çekileceği ve eğitim ve staj programları ile 'ülkenin eğitim üssüne çevrileceği' ifade edilmiştir. Uluslararası öğrencilerin etkin finanse edilmesi, proje akışlarına dâhil edilmesi, sigorta şartlarının iyileştirilmesi gibi önermeler ilgili vaatler çerçevesinde tartışılmıştır (AK Parti, 2018: 305-306).

İktidar partisi yetkilileri arasında beyin göçüne ilişkin farklılaşan zaman dilimlerinde değişen yaklaşımlar gözlemlenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2017 yılı Temmuz ayında "...İlmi ve fikir hayatımızın çölleşmesine yol açan bu beyin göçünü önleyecek tedbirleri bir an önce hayata geçirmeliyiz..." değerlendirmesiyle beyin göçü konusunda gündem belirleyici açıklamalarda bulunmuştur (TCCB, 2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan; 2017 yılının Eylül ayındaki açıklamasında 'en zeki öğrencilerin kendi ülkelerinde bir gelecek göremedikleri için Batılı eğitim kurumlarına kapıtıldığı' yorumunda bulunmuştur. Erdoğan; "... Günümüzün en önemli güç kaynağı enformasyon ve bilgi teknolojileri konusunda üreten değil tüketen konumundayız. Bu durum bizi milli güvenliğimiz başta olmak üzere birçok açıdan kırılgan hale getiriyor..." değerlendirmesini yapmıştır. Erdoğan, ilgili ifade çerçevesinde süreci milli güvenlik odaklı değerlendirmiştir.⁴ Bahsi geçen savunma odaklı vurgu, ilgili bölümde tartışılmış olduğu üzere Türkiye'nin politik kültüründe beşeri sermayeye atfedilen önem ve beka endişeleri çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

⁴ Ele alınan tartışmalardan hareketle hükümet kanadı ve iktidar partisinin beyin göçü hassasiyetinin temelinde savunma sanayi odaklı bir anlayışın bulunduğu müşahede edilmektedir. İlgili durumun yansımaları kurumların sevk ve idaresinde de gözlemlenebilmektedir. TÜBİTAK ve YÖK'ün yönelimleri bu bağlamda dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Bu konuda verilebilecek çok sayıda örnekten birisi de YÖK 100/2000 Doktora Bursu projesi olacaktır. YÖK; öncelikli tematik alanlarda doktoralı insan sayısını arttırmak amacıyla hayata geçirilen projede, başta savunma müsteşarlığı olmak üzere çeşitli kurumlardan gelen talepleri dikkate alarak projenin yürütüldüğünü belirtmiştir. Savunma sanayi ve ulusal güvenlik konusu olarak ele alınan alanlara verilen desteğin yoğunluğu, projenin idamesindeki hassasiyetler konusunda önemli ipuçları sunmaktadır (YÖK, 2019).

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank, 2018 yılının Eylül ayında Savunma, Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Derneği’nin düzenlediği SAHA EXPO 2018 etkinliğinde stratejik atılımlar çerçevesinde tersine beyin göçü projesi hazırlandığını açıklamıştır. Varank, ülkenin yıllardır beyin göçü verdiğini bu sebeple tersine beyin göçü hedefiyle Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bünyesinde ‘Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı’ hazırladıklarını belirtmiş ve beyin göçü çekme hedeflerinden bahsetmiştir (Görgülü, 2018). 2018 yılının Eylül ayında aynı proje kapsamında bir değerlendirmede bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan; bağımsızlık ve teknoloji arasındaki ilişkinin önemine değinmiştir. Erdoğan, savunma sanayinin önemine değindiği konuşmasında; “...*Buradan dünyanın her yerindeki bilim insanlarımızı, ülkemizde başlattığımız bilim ve teknoloji atılımımıza katılmaya davet ediyorum. 1930, 1940’larda hamlelerimizi o zaman engellediler. Bu dönemde de elbet projelerimiz sabote edilmeye çalışıldı...*” açıklamasında bulunmuştur (Milliyet, 2019). İlgili değerlendirmeler politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen önemin devamlılığı konusunda önem arz etmiştir. Bakan Varank, 2019 yılının Temmuz ayında yazılım teknolojisi ve savunma sanayinin önemine vurgu yaptığı konuşmasında, hazırlıkları tamamlanan Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı’na yurt dışından başvuru yapan 243 bilim insanı ve araştırmacı olduğunu açıklamıştır. Varank; 21 ülkeden 98’i Türk ve 29’u yabancı olmak üzere 127 bilim insanı ve araştırmacının programa katılım hakkı elde ettiğini belirtmiştir (Sabah, 2019).

İlgili değerlendirmelerin yanı sıra hükümet kanadının beyin göçü tartışmaları konusunda farklılaşan yaklaşımları da müşahede edilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2019 yılının Mayıs ayında beyin göçü konusunda ne gibi çalışmalar yapıldığı sorusuna yönelik cevabında, ‘bu sorunun 10-15 yıl öncesinin gündemi olduğunu ancak artık öyle bir sorunun bulunmadığı’ yanıtını vermiştir.⁵ Erdoğan, beyin göçünün minimize olduğunu savunmuştur (Haber7, 2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2019 yılının son günlerinde yapmış olduğu değerlendirmede yakın dönem Türkiye siyasetinde yakinen gözlemlendiği üzere Suriye kökenli göç hareketleri ve beyin göçüne ilişkin bir arada değerlendirmede bulunmuştur. Erdoğan; yurt dışına giden bilim ve araştırma insanların göçünün ise tersine döndüğünü söylemiştir (AA, 2019). TBMM’de Ticaret Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2020 yılı bütçeleri üzerinde yapılan görüşmelerde yaşanan

⁵ Benzer bir mahiyetle 2019 yılında artan beyin göçü eleştirilerine yanıt veren Bakan Varank; Türkiye’den giden insanların çoğunun beyin göçü gibi gösterilmek istendiğini belirtmiş ancak bunun gerçek olmadığını savunmuştur. Varank; “...*Türkiye’den giden insanların çoğunluğu 2016-2017 yıllarında ülkeden kaçan FETÖ’cü teröristlerden müteşekkil...*” yorumunda bulunmuştur (Milliyet, 2019).

beyin göçü eleştirilerine ilişkin AK Parti Grup Başkanvekili Muhammet Emin Akbaşoğlu bir değerlendirmede bulunmuştur. Akbaşoğlu'nun cevabında Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün toplumsal bellekte yer edinen sözüne atfen "...*Bilimi her zaman 'en hakiki mürşit' olarak gören bir partiyiz...*" yorumu yer almıştır. Akbaşoğlu'nun cevabında TÜBİTAK, Hava Elektronik Sanayi (HAVELSAN), Askeri Elektronik Sanayi (ASELSAN), Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TAI) başta olmak üzere savunma sanayi ile ilintili kurum ve kuruluşlara yapılan vurgu önemli bir yer edinmiştir (haberler.com, 2019). İlgili değerlendirmenin, politik kültürdeki savunma odaklı yaklaşıma koştut bir mahiyet taşıdığı gözlemlenmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümet yetkililerinin beyin göçü konusunda yakın zaman dilimlerinde farklılaşan demeçleri kamuoyunda yer almıştır. 2018 yılındaki genel seçim sürecinde beyin göçü sorununun Türkiye siyasetinde iktidara yönelen bir eleştiri çerçevesinde siyasallaşma özellikleri sergilemesinin bir sonucu olarak iktidar partisinin söylemlerinde çeşitli değişiklikler yaşandığı yorumunda bulunmak mümkündür. Bununla birlikte 2020 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda beyin göçünün engellenmesi ve geri dönüşlerin artırılmasına yönelik araştırmalar yapılacağı ifadesine yer verilmiştir (Hürriyet, 2019). İlgili durum, Cumhurbaşkanı ve iktidar partisinin konu özelindeki çalışmalarının ele alınan faktörler çerçevesinde devamlılık arz ettiğinin önemli bir göstergesi olmuştur. Bu durumun yanı sıra hükümet kanadı ve AK Parti temsilcilerinin değerlendirmelerinde, Türkiye'nin politik kültüründe beşeri sermayeye atfedilen önemin ve beyin göçünü beka endişesi çerçevesinde ele alan yaklaşımın izleri gözlemlenebilmektedir.

4.2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beyin Göçü Yaklaşımları

CHP'nin 2018 genel seçim bildirisinde beyin göçlerinin temel nedenleri olarak; 'siyasal ve idari baskılar' ve 'kayırmacı istihdam politikaları' vurguları ön plana çıkmıştır. YÖK'ü eleştiren ve KHK'ların üniversiteler için bir tehdit unsuru oluşturduğunu savunan CHP, demokrasi eksikliği olarak ele aldığı sürecin beyin göçlerinin nedeni olduğunu savunmuştur (CHP, 2018: 25, 95).

CHP; seçim bildirisinde ülke içi siyasal tartışmaların yarattığı kutuplaşma iklimini, beyin göçlerinin temel sebebi olarak ele almıştır. Bununla birlikte göç süreçlerinin kendisinin bir iç siyaset unsuru olarak sivrilmemesinin, beyin göçlerinin siyasallaşma hüviyetini tetiklediği bildirmede yakinen gözlemlenmiştir. CHP; geçici koruma altındaki Suriyelileri de tartışmaya dahil etmek suretiyle, göç politikalarını genel itibariyle eleştirel

bir değerlendirme çerçevesinde ele almıştır. Parti, “...*Baskılar ve liyakatsizlik yüzünden akademisyenleri, yetişmiş ve başarılı profesyonelleri ülkemizden göç ettiriyor. Ülkemizi bilim ve teknolojide geri bırakıyor. Türkiye, nitelikli göç veren; niteliksiz sığınmacı kabul eden bir ülke konumuna getiriliyor...*” ifadesi çerçevesinde beyin göçüne yönelik iki temel önermesini tek paragrafta seçmenle paylaşmıştır. Bu minvalde iktidar partisi eleştirisi üzerinden Türkiye’deki siyasal gelişmelerin beyin göçünün müsebbibi olduğu beyanı kamuoyuna sunulmuştur. Türkiye’ye yönelik gelişen sığınma hareketlerinin niteliksiz olduğu savı çerçevesinde; Türkiye’nin gündemindeki göç süreçlerinin genelinin siyasallaşma özellikleri sergilemesinden hareketle, ilgili göçlerle beyin göçünün karşılaştırmalı bir biçimde ele alındığı gözlemlenmiştir. Çalışmanın ilgili bölümünde tartışılmış olduğu üzere 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri ile başlayan Türkiye’de göç süreçlerinin siyasallaşma hali, bu şekliyle beyin göçü tartışmalarında da kendisine yer bulmuştur. Bahsi geçen iki etmene ek olarak CHP’nin beyin göçüne yaklaşımında üçüncü belirleyici unsurun, savunma sanayi odaklı bakışın güçlülüğü üzerinden gelişim gösterdiği müşahede edilmiştir. İlgili durumun söylem bazında ulusal ve yerel siyasette çok sayıda örneği bulunmakla birlikte, en dikkat çekici teşekkül sahalarından birisi de TBMM çalışmalarındaki tezahürler olmuştur. CHP Tekirdağ Milletvekili İlhami Özcan Aygun imzalı araştırma önergesinde, son bir yıllık süreçte ASELSAN, TÜBİTAK SAGE (Savunma Sanayi Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü) ve TUSAŞ (Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı) gibi stratejik kurumlarda çalışan 100’e yakın mühendisin Hollanda’daki teknoloji ve savunma şirketlerine gittiği belirtilmiştir. Aygun, Hollanda şirketlerinde görev yapan Türk mühendislerin, savunma sanayinden ayrılmış olmalarının ulusal güvenlikle ilgili sıkıntılar yaratacağı yorumunda bulunmuştur (Aktan, 2019). TBMM’de konu hakkında değerlendirmede bulunan Aygun; “...*Savunma sanayisi bir ülkenin en önemli caydırıcı gücüdür. Orta Doğu üzerindeki gelişmelere baktığımız zaman ülkemizin karşı karşıya kaldığı açık ve gizli tehditler ortadadır. Bu tehditleri bertaraf etmek için güçlü ordu, güçlü savunmaya ihtiyacımız var...*” demiştir. Aygun, ‘bekaın sağlanması için beyin göçünün durdurulmasını’ milletvekillerinin asli görevi olduğunu söylemiştir (TBMM, 2019). İlgili değerlendirme, beka temalı endişeler çerçevesinde gelişen güvenlik odaklı yaklaşımların önemli yansımaları arasında yer almıştır.

CHP, 2018 yılı Kasım ayında beyin göçü konulu bir rapor açıklamıştır. Rapor; partinin sürece bakışının temellerini yansıtan bir anlayış çerçevesinde, ‘*AKP’nin Yol Açtığı Büyük Beyin Göçü*’ ismini taşımıştır. Parti, seçim bildirgesine paralel bir mahiyet ile iktidar partisi politikalarını, yeni yönetim sistemini, OHAL sürecini ve KHK’ları beyin göçlerinin temel sebebi olarak değerlendirmiştir. Politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen

önem ve beka kaygısı, partinin ve parti temsilcilerinin değerlendirilmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ele alınan raporda beyin göçlerinin savunma sanayine olan etkilerine yer verilmiştir. ASELSAN başta olmak üzere büyük savunma sanayi şirketlerinin Hollanda ve diğer ülkelere mühendis ve yönetici göçü vererek kan kaybı yaşadığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur (CHP, 2019).

CHP Eskişehir milletvekili Utku Çakırözer'in; Türkiye'den yurt dışına göçün nedenlerinin araştırılması için komisyon kurulması amacıyla TBMM Başkanlığı'na sunduğu önergede, demokrasi ve özgürlük vurguları yer bulmuştur (Yeniçağ, 2019). CHP Hatay Milletvekili Suzan Şahin, TBMM Başkanlığı'na sunduğu meclis araştırma önergesinde artan beyin göçünün engellenmesi, nitelikli ve genç işgücünün yeniden ülkeye kazandırılması için gerekli önlemlerin alınması istemini vurgulamıştır (TBMM, 2019). Şahin'in değerlendirmesinde beşeri sermaye kaybına ilişkin; "*Bu bir beka sorunudur*" ifadesinin yer alması, kamuoyundaki ilgili tartışmaların yanı sıra tarihsel sürekliliğe koşut olarak özel bir önem arz etmiştir (İskenderun Gazetesi, 2019).

CHP'li yöneticilerin beyin göçüne ilişkin değerlendirmelerinde iktidar partisine yönelik eleştirilerin yanı sıra politik kültürde beşeri sermayeye atfedilen önem çerçevesinde beka endişesinin güçlü yansımaları ön plana çıkmaktadır. Parti bu bağlamda bilhassa savunma odaklı ve mühendislik alanındaki beyin göçü konusunda güçlü bir hassasiyet taşımaktadır. Parti, beyin göçü tartışmalarını Türkiye'nin almış olduğu göç hareketleri ile bir arada değerlendirmekte ve iktidar partisi eleştirisi çerçevesinde genel bir göç politikası takip etmektedir. İlgili değerlendirme çerçevesinde, Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki siyasallaşma ile beyin göçü konusundaki siyasallaşmanın birbirini besleyen politik gündemler olmaya başladıkları gözlemlenmektedir.

4.3. TBMM'de Grup Kurma Hüviyeti İle Temsil Edilen Diğer Siyasal Partilerin Beyin Göçü Politikaları

24 Haziran 2018 Genel Seçimlerine AK Parti ile birlikte Cumhur İttifakı çatısında katılan MHP, savunma sanayinden yetişmiş insana gücüne kadar çok sayıda vaadini kamuoyu ile paylaşmıştır. Parti, bahsi geçen konularda diğer siyasal partilerin sıklıkla değinmiş olduğu beyin göçü ve tersine beyin göçü konularında bir beyanda bulunmamıştır. MHP Konya Milletvekili Esin Kara, 2018 yılının Aralık ayında TBMM Genel Kurulundan partisi adına yapmış olduğu değerlendirmede beyin göçünün engellenmesi gerekliliğini vurgulamıştır (Habertürk, 2019). Partinin, TBMM'de grup kurma hüviyeti ile temsil edilen diğer siyasal partilerden farklı olarak beyin

göçü konusunda eleştirel bir yaklaşım geliştirmedeği müşahade edilmiştir. Bu durum MHP’nin AK Parti ile geliştirmiş olduğu ittifak ilişkisi çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

İYİ Parti, göç konusunu siyasal gündemde en yoğun ele alan partiler arasında yer bulmuştur. Parti, gerek hedef gerek köken olunan göç hareketlerini; parti programı, seçim beyannamesi ve söylemlerde ön plana çıkarmıştır. Parti temsilcileri sıklıkla, Türkiye’nin nitelikli insanlarını kaybederken, ‘milli kimliğe tehdit’ oluşturabilecek nitelikte bir göç yoğunluğu karşılamak durumunda kaldığı eleştirisini paylaşmıştır. İYİ Parti seçim beyannamesinin 272 numaralı vaadinde, ‘Beyin Göçü’ başlığı altında beyin gücü programının uygulamaya konulacağı değerlendirilmesini yer bulmuştur. Parti; tersine beyin göçünün destekleneceğini beyan etmiş ve yabancı araştırmacılar, uluslararası öğrenciler ve uluslararası öğretim üyelerinin ülkeye çekilmesine önem verileceğini vaat etmiştir (İYİ Parti, 2018: 99). Parti; ‘Eğitim Politikaları’ başlığı tartışmasında yer bulan 276 numaralı vaat ile dünyanın en iyi 100 üniversitesi arasına 5 üniversite sokma hedefini, tersine beyin göçüne gayret edileceği beyanı çerçevesinde kamuoyu ile paylaşmıştır (İYİ Parti, 2018: 101). İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, parti programında yer alan beyin göçü ve tersine beyin göçü vurgularını destekleyen bir mahiyet ile 2017 yılı Kasım ayında yapmış olduğu değerlendirmede; “...Ben yurt dışından beyin göçünü tersine çevirmek gibi bir iddiayla yola çıktım...” ifadesinde bulunmuştur. Akşener, partiye bu düşünce ile yapılan kadro takviyesinden bahsetmiştir (Hürriyet, 2019). Partiye önemli uluslararası kuruluşlarda görevli Türk vatandaşları tarafından yapılan katılımlar, parti çevreleri ve kamuoyunda ‘tersine beyin göçü’ benzetmeleri ile ele alınmıştır (Haber3.com, 2019). Parti temsilcileri beyin göçü meselesini, ülkenin en köklü sorunları arasında gördüklerini beyan etmişler ve kalkınma ile yakından ilişkili ele almışlardır.

İYİ Parti’nin göç konusundaki değerlendirmeleri ile kamuoyunda ön plana çıkan İstanbul Milletvekili Ümit Özdağ; Bakan Varank’ın açıklamış olduğu Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı’nın içeriğinin maddiyat odaklı olduğunu, araştırmacılara büyük paralar önerildiği ancak temel sorunun hukuk ve demokrasi konusundaki eksiklikler olduğu eleştirisinde bulunmuştur (twitter.com,2019). 2019 yılının Mart ayında beyin göçü konusunda değerlendirmede bulunan İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener; “...Ben beyin göçünü önlemek için politika yapıyorum...” ifadesi ile konuya atfettiği önemi, siyaset motivasyonunun temel kaynağı olarak tekrarlamıştır (Yeniçağ, 2019). İYİ Parti Aksaray Milletvekili Ayhan Erel imzasıyla TBMM’ye sunulan beyin göçü araştırma önergesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün ‘muasır medeniyet seviyesi’ hedefine ulaşmanın öncelikli şartı olarak beyin göçünün engellenmesi gerekliliği vurgusu yer almıştır.

Partinin kurumsal beyin göçü değerlendirmesinin yansıması olarak, konu özelinde iktidar partisi politikalarına yönelik eleştirel ifadeler de yer bulmuştur (TBMM, 2019). Parti yetkililerinin beşeri sermayeyi ülkenin sorunlarına çözüm üretmede en etkili unsur olarak ele aldıkları ve iktidar partisi politikalarını beyin göçü konusunun temel gerekçesi olarak ele aldıkları not edilmiştir.

HDP, seçim bildirgesinde beyin göçü konusuna özel bir başlık oluşturmamıştır. Parti, bununla birlikte seçim kampanyasında kullanılmak üzere bir video hazırlamıştır. Beyin göçüne dikkat çeken reklamın temasını eleştirel bir söylem çerçevesinde; “*Beyin göçü yüzünden evlat hasreti çeken babalar için 24 Haziran'da oy ver!*” vurgusu oluşturmuştur. Parti, beyin göçlerinin gerekçesi olarak Türkiye’deki siyasal atmosferi işaret etmiştir (hdp.org.tr, 2019). Partiye mensup milletvekillerinin, TBMM’deki beyin göçü tartışmalarında ekonomik, sosyal ve siyasal gerekçeleri ön plana çıkardığı gözlemlenmiştir (TBMM, 2019; TBMM, 2020). 2020 yılı bütçe görüşmelerinde HDP Diyarbakır Milletvekili Garo Paylan, Ticaret Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2020 yılı bütçeleri üzerinde HDP Grubu adına yaptığı konuşmada beyin göçü konusuna değinmiştir. Beyin göçü konusunu güncel siyasal kutuplaşmalar bağlamında özgürlükler ile ilişkili ele alan ve iktidar politikalarının beyin göçüne sebebiyet verdiğini söyleyen Paylan; bilim, sanayi ve teknolojinin gelişebilmesi için beyin göçünün tersine çevrilmesi gerektiğini dile getirmiştir (haberler.com, 2020). HDP’nin konu özelindeki yaklaşımında yüksek nitelikli göçün artan trendine ilişkin vurguların ön plana çıktığı ve konunun iktidar partisi politikaları bağlamında ele alındığı gözlemlenmiştir. Partinin, ilgili göç hareketini ülke adına bir beka sorunu olarak değerlendirmedeği ve politik kültüre atfen bir tartışmayı öncül kılmadığı not edilmiştir. Bu durumun partinin ülke siyasetinde kendini konumlandırmış olduğu pozisyon ile yakından ilişkili olduğu yorumunda bulunmak mümkündür.

5. TBMM’de Grup Kurma Hüviyeti İle Temsil Edilen Diğer Siyasal Partilerin Beyin Göçü Politikalarına İlişkin Değerlendirme

AK Parti, CHP ve İYİ Parti konuyu kalkınma sorunu ve ulusal güvenlik endişesi ile bir arada ele aldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye siyasetinin ana akım siyasal partilerinin önemli bir bölümünün, tarihsel referanslardan hareketle beşeri sermayeye ülkenin geleceği için kritik bir önem atfettiklerini göstermektedir.

Partilerin Yaklaşımlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Tablo⁶

Tablo 1. Siyasal Partilerin Beyin Göçü Yaklaşımlarının Temelleri

Siyasal Parti	Beyin Göçü Trendi Etkisi	Siyasal Kutuplaşma Etkisi	Göç Süreçlerinin Siyasallaşması Etkisi	Politik Kültüre İlişkin Yansımalar
AK PARTİ	+	+	-	+
MHP	*	-	-	-
CHP	+	+	+	+
İYİ PARTİ	+	+	+	+
HDP	+	+	-	-

Bahsi geçen yaklaşımın bir sonucu olarak askeri teknoloji alanında ve savunma odaklı yetişmiş insan gücünün kaybı, ilgili partilerce ülkenin beka perspektifinden hareketle ele alınabilmektedir. Bu durum tarihsel travmaların aktüel siyasetteki yansımaları bağlamında da önem arz etmektedir. CHP, İYİ Parti ve HDP’nin iktidar partisi politikalarına yönelik ortak eleştirileri haiz oldukları tespit edilmiştir. CHP ve İYİ Parti’nin Türkiye’nin almış olduğu göç akışları ve Türkiye’deki Suriyeliler ile verilen beyin göçlerini kimi durumlarda bir arada ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeye

⁶ Tablo1, araştırmada analiz edilen verilerden hareketle çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur. Tabloda yer verilen ‘Beyin Göçü Trendi Etkisi’ başlığı, artan yüksek nitelikli göç konusunda siyasal partilerin vurgularını ele almıştır. ‘Siyasal Kutuplaşma Etkisi’ başlığı, beyin göçlerinde aktüel siyasal gelişmelere yönelik beyanları incelemiştir. ‘Göç Süreçlerinin Siyasallaşması Etkisi’, Türkiye’nin hedef ve köken olduğu göç hareketlerinin bir arada değerlendirilmesi suretiyle göç hareketlerinin genel bir ‘torba’ bağlamında değerlendirilmesi anlamı taşımıştır. ‘Politik Kültüre İlişkin Yansımalar’ başlığı ise tarihsel perspektife paralel biçimde beyin göçlerinin kalkınma sorunu ve beka endişesi çerçevesinde ele alınmasına işaret etmiştir. Tabloda yer verilen ‘+’ ifadesi ilgili faktörlerin siyasal parti politikasında gözlemlendiği anlamını taşıırken, ‘-’ ifadesi parti politikalarında ele alınan faktörün etki sahibi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte tartışılmış olduğu üzere MHP’nin konu özelindeki politikaları dört faktörü de içermemiştir. Öte yandan MHP Konya Milletvekili Esin Kara, 2018 yılının Aralık ayında TBMM Genel Kurulundan partisi adına yapmış olduğu değerlendirmede beyin göçünün artan trendine ilişkin bir tespitte bulunmuştur. Bu durum parti adına istisnai bir örnek olarak tartışılabilir. İlgili örnekten hareketle partinin ‘Beyin Göçü Trendi Etkisi’ başlığında ‘*’ ifadesi yer almıştır.

leri, göç süreçlerinin siyasallaşan yapısının konu özelindeki etkisini anlamlandırabilmek noktasında önem arz etmektedir. Her iki göç hareketinin yakın dönemli gelişmesi ve iktidar partisi politikaları ile ilişkili olduğu kanaati ilgili yaklaşımın temel gerekçesi olmuştur. İrdelenmiş olduğu üzere çeşitli zaman dilimlerinde iktidar partisi elitlerince de farklı göç hareketleri bir arada ele alınabilmektedir. Bununla birlikte iktidar partisi temsilcilerinin, muhalefet partisi yetkililerinden farklı olarak iki göç hareketini kıyaslama eğilimleri müşahade edilmemektedir. Göç konusunun genel itibariyle yoğun bir gündem maddesi olması, ilgili göçlerin tüm kesimlerce tek bir kategoride tartışılması sonucunu doğurabilmektedir. MHP'nin yakın dönemler itibariyle beyin göçü konulu bir politika geliştirmediği gözlemlenmiştir. Partinin konu özelindeki yaklaşımının Cumhuriyet İttifakı çatısı altında AK Parti ile birlikte yürütmüş olduğu siyasal birliktelik ile bir arada ele alınması mümkündür. Buna karşın ilgili parti yetkilisinin konu özelindeki değerlendirmesi, beyin göçünün artan trendine ilişkin bir yorum olma hüviyeti ile ele alınabilecektir.

Sonuç

Çalışmada Türkiye'de beyin göçü tartışmasının hangi nedenler çerçevesinde ülke siyasetinin öncelikli gündem maddeleri arasına girdiği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu minvalde ilgili bölümlerde irdelendiği üzere dört temel gerekçe ön plana çıkmıştır.

Şekil 1. Beyin Göçünün Siyasallaşma Ekosistem

Beyin göçünün siyasallaşma gerekçeleri hiyerarşik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte öncelikli olarak beyin göçü tartışmalarının temeli, beyin göçü konusunda yükselen trendin üzerine inşa olunmaktadır. Bir diğer temel gerekçeyi siyasetteki yüksek kutuplaşma oluşturmaktadır. Muhalefet partilerinin beyin göçü konusundaki eleştirel okumaları, iktidar partisi ve onun yakın dönem politikalarını sorumlu tutmak biçiminde tezahür etmektedir. CHP, İYİ Parti ve HDP’nin konu özelindeki eleştirileri müşterek bir özellik olarak sıvrılmıştır. İktidar partisi ilgili eleştirilere, AK Parti hükümetleri döneminde konu hakkında gerçekleştirilen atılımlar çerçevesinde savunma geliştirmektedir. Öte yandan iktidar partisinin konuyu yeni gelişen bir sorun olma hüviyetinden ziyade, Türkiye’nin devamlılık arz eden bir meselesi olarak ele aldığı gözlemlenmektedir. Üçüncü temel gerekçe; Türkiye’deki Suriyeli varlığına koşut olarak Türkiye’de göç konusunun siyasallaşmaya başlayan kimliği çerçevesinde gelişim göstermektedir. İlgili yaklaşım farklılığı, beyin göçü konusunun da genel manada siyasallaşma belirtileri gösteren ‘göç torbası’ içerisinde ele alınmasına sebebiyet vermekte ve fikir ayrılıklarını körüklemektedir. CHP ve İYİ Parti kurmaylarının, Türkiye’nin yakın dönemde almış olduğu göçleri ‘niteliksiz’ olarak değerlendirmelerine karşın Türkiye’den göç eden zümrelerin yüksek nitelikli olduğuna ilişkin güçlü kanaatleri bu gerekçenin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. İlgili durum; Türkiye’nin almış ve vermiş olduğu göç hareketlerine yönelik siyasal yaklaşımların, göç süreçlerinin siyasallaşmasına karşılıklı etkide bulunduğu yorumunda bulunmayı mümkün kılmaktadır. Çalışmada ön plana çıkan dördüncü ve son faktör Türkiye’nin politik kültüründe beşeri sermayeye atfedilen önem ile ilintilidir. Politik kültürün ve toplumsal belleğin yansımaları çerçevesinde; gelişmekte bir ülke olan Türkiye’de beşeri sermayeye yüklenen rolün, savunma ve kalkınma başta olmak üzere güçlü anlamları bulunmaktadır. Siyasal yelpazenin farklı kesimlerinde, ideolojileri arka planda bırakıncasına beşeri sermayeye yüklenen rol, eğitime verilen önemin bir tezahürünü oluşturmaktadır. Bu minvalde beyin göçleri ile ilgili en önemli tedirginliğin savunma sanayi ve takiben kalkınma odaklı diğer hususlarda vücut bulduğu yorumunda bulunmak mümkündür. AK Parti, CHP ve İYİ Parti’nin bahsi geçen başlık özelindeki müşterek hassasiyetleri dikkat çekici bir unsur olmuştur. CHP ve İYİ Parti’nin, iktidar partisine yönelik beyin göçü temalı eleştirilerinin temelinde yönetim anlayışı uygulamalarının yer almasına karşın, göç eden gruplar arasında esasen savunma sanayi ile ilişkisi bulunan göçmenlere ilişkin vurgularda bulunmuş olmaları bu bağlamda sembolik bir önemi haizdir. Türkiye’nin savunma odaklı hassasiyetlerinin ülke kamuoyundaki güçlü gündem teşkilinin sürmesi durumunda, konu özelindeki ortak tarihsel belleğin yansımalarının yakinen gözlemlenebileceği öngörüsünde bulunmak mümkündür.

Çalışmada beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma nedenleri ve etki-leşim alanları araştırılmıştır. Çalışmada ele alınan dört faktörün kesin çiz-gilerle birbirinden ayrılmadığı, aksine iç içe geçen hususiyetler barındırdı-ğını vurgulamak önem arz etmektedir. Buna ek olarak farklı çalışmalarda toplumsal değişme kuramları ve göç ilişkisi çerçevesinde beyin göçünün gelişmekte olan ülkelere olan etkisinin ele alınması, Türkiye’deki beyin göçünün siyaset sahnesine yansımalarının farklı yaklaşımlarla analiz edi-lebilmesine katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte bahsi geçen göç hareke-tine yönelik olarak kamuoyunda ve yakın dönem bilimsel çalışmalarda yaygın bir kanaat çerçevesinde, göç hareketinin ‘muhalif’ kimliği üzerine tartışmalar mevcuttur. İlgili kimlik tartışmaları bahsi geçen göç hareketinin yaşam biçimi boyutu ile ele alınmasının gerekliliğine de işaret etmektedir.

Tartışılan göç hareketinin gelişim aşaması sürmektedir. Bu yönüyle göçmenlerin kalıcılığına ilişkin bir yorumda bulunmak için görece erken olduğunu belirtmek mümkündür. Bununla birlikte göç hareketinin öznelere-rinin Türkiye ile olan ilişkilerinin ne şekilde sürdürüleceğine ilişkin sorular, Türkiye’nin yetişmiş insan gücünden istifadesi noktasında önem arz edecektir. Bu bağlamda hayata geçirilecek araştırmalar konunun yaygın et-kisi noktasında önemli bir yer tutacaktır.

Kaynakça

- Açıkmeşe, A. Sinem (2018), “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlik-leştirme”, Balta, Evren (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İliş-kilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (İstanbul: İletişim Yayınları): 241-256.
- Akçam, Taner (2017), “Sevr ve Lozan’ın Başka Tarihi”, Zürcher, Eric Jan (Der.), *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, (İstanbul: İletişim Yayınları): 51-88.
- Ahmad, Feroz (2014), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Akın, Soner (2020), “Türkiye’deki Siyasal Partilerin Uluslararası Göçe Dair Bakış Açıları ve Avrupa Parlamentosu Siyasi Parti Grupları İle Karşı-laştırmalı Bir Analiz”, Bulut, Yakup ve Akın, Soner (Ed.), *Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, (İstanbul: Çizgi Yayın-levi): 307-332.
- Bartram, David, Marista V. Poros, Pierre Monforte (2017), *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, (Ankara: Hece Yayınları).
- Bilecen, Tuncay (2020), *Politik Sığınmacılardan Ankara Anlaşmalarına Tür-kiye’den Birleşik Krallık’a Göçler*, (London: Press Dionysus).

- Bora, Tanıl (2017), *Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Castles, Stephen. ve Mark J. Miller (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Dündar, Fuat (2018), *İttihat ve Terakki’nin Müslüman İskan Politikası (1913-1918)*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Erder, Sema (2018), *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye: Türkiye’de Değişen İskan Politikaları*. (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Erdoğan, M. Murat (2018), *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Erimez, Erkin ve Ersin Kalaycıoğlu (2016), *Kamu Düzenleme Kalitesi ve Yaşam Düzeyi*, (İstanbul: Argüden Akademi Yayınları).
- Faist, Thomas (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. (Ankara:Bağlam Yayınları).
- Gattinara, Pietro Castelli, Laura Morales (2017), “The Politicization and Securitization of Migration in Western Europe: Public Opinion, Political Parties and the Immigration Issue”, Bourbeau, Philippe (Der.), *In Handbook of Migration and Security*. (Cheltenham: Edgar Elgar): 273–295.
- Görgün, Melih (2019), “Uluslararası Göç ve Beyin Göçü”, Görgün, Melih (Ed.), *Uluslararası Göç*. (İstanbul: Beta Yayıncılık): 35-48.
- Gençler, Ayhan ve Çolak, Aytül (2002), “Türkiye’den Yurtdışına Beyin Göçü: Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, *I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*: 607-619.
- Hollifield, J. Frank (2000), “The Politics of International Migration: How Can We ‘Bring the State Back in?’ ”. Brettell, Caroline ve Hollifield, J. Frank (Ed.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. (New York: Routledge).
- İçduygu Ahmet. ve Kristen Biehl (2012), “Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi” İçduygu, Ahmet (Ed.), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya*. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 9-72.
- İçduygu, Ahmet ve Kemal Kirişçi (2009), “Introduction: Turkey’s International Migration in Transition” İçduygu, Ahmet ve Kirişçi Kemal (Ed.), *Land of Diverse Migrations Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*. (İstanbul: İstanbul Bilgi University Press): 2-26.
- İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci (1999), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri”, Baydar, Oya (Ed.), *75.Yılda Köylerden Şehirlere*. (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları): 249-268.

- İnalçık, Halil (2017). *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi*, (İstanbul: Timaş Yayınları).
- Kalaycıoğlu, Ersin (2020). “Küresel Koronavirüs Salgınından Sonra Türkiye’de Siyaset” Çolak, Ömer Faruk (Ed.), *Salgın Ekonomisi*. (Ankara: Efil Yayınevi): 163-189.
- Kazaz, Gözde ve M.İlksen Mavituna (2018), *Bu Ülkeden Gitmek Yeni Türkiye’nin Göç İklimini Buradakiler ve Oradakiler Anlatıyor*, (İstanbul: Metropolis Yayıncılık).
- Kirişçi, Kemal ve Sema Karaca (2015), “Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlesele Mülteci Akınları” Erdoğan, M. Murat ve Kaya, Ayhan (Ed.), *Türkiye’nin Göç Tarihi*. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 295-314.
- Lewis, Bernard (2010), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Ankara: Arkadaş Yayınları).
- Mardin, Şerif (2017), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Özkan, Behlül (2018), *Türkiye’de Milli Vatanın İnşası Dar’ul İslam’dan Türk Vatanına*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi).
- Pope, Nicole ve Pope, Hugh (2004), *Çıplak Türkiye*, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık).
- Pusch, Barbara (2011), “Yabancı Ülkelerde Edinilmiş Bilgi ve Becerilerin Türkiye İşgücü Piyasasında Değerlendirilmesi” Arnd Micheal Nohl, Schittenhelm Karin ve Weiss, Anja (Ed.), *Göç ve Kültürel Sermaye Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (İstanbul: Kitap Yayınevi): 118-133.
- Şimşek, M (2006), *Beşeri Sermaye ve Beyin Göçü Kapsamında Türkiye Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Bursa: Ekin Yayınevi).
- Weiss, Arnd, Selma U. Ofner ve Barbara Pusch (2011), “Göç Sürecine Dayalı Biyografik Yönelimlerin Yabancılar Hukuku Uyarınca Kurumsallaştırılması” Arnd Micheal Nohl, Schittenhelm Karin ve Weiss, Anja (Ed.), *Göç ve Kültürel Sermaye Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (İstanbul: Kitap Yayınevi): 279-299.
- Wouter, Van der Brug, Gianni D’Amato, Didier Ruedin, Joost Berkhout (2015), *The Politicisation of Migration* (London: Routledge).
- Yıldız, İbrahim (2018), *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, (Ankara: Çatı Yayınları).

Zürcher, Eric Jan (2015), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları).

Makaleler

Bahar, Dany ve Hillel Rapoport (2016), “Migration, Knowledge Diffusion and the Comparative Advantage of Nations”, *CESifo Working Paper Series No.5769*, *CESifo*, https://coller.m.tau.ac.il/sites/nihul_en.tau.ac.il/files/media_server/Recanati/management/seminars/strategy/BR_Migration.pdf (12.10.2019).

Bakırtaş, Tahsin ve Kandemir, Orhan (2010), “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3): 961-974.

Ceylan, Ahmet ve İsa Uslu (2019), “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen KitleSEL Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), s.199-221.

Docquier, Frederic ve Hillel Rapoport (2009), “Documenting the Brain Drain of ‘La Creme de la Creme’ ”, *Journal of Economics and Statistics*, 229(6), s.679-705.

Grande, Edgar, Tobias Schwarzbözl ve Matthias Fatke (2019), “Politicizing immigration in Western Europe”, *Journal of European Public Policy*, 26(10), s.1444-1463.

İçduygu, Ahmet (2017), Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: “Siyasallaşan” Bir Sürecin Analizi, *Toplum ve Bilim*, (140), (İstanbul: İletişim Yayınları): 27-41.

Krzyzanowski, Michal (2018), “The Mediatization and the Politicization of the ‘Refugee Crisis’ in Europe”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(1-2), s.1-14.

Kurtulmuş, Numan (1992), “Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (3662), s.205-221.

Sirkeci, İbrahim (2017), “Turkey’s Refugees, Syrians and Refugees From Turkey, a Country of Insecurity”, *Migration Letters*. 14(1), s.127-144.

Sirkeci, İbrahim (2020), “Göç Meselesi”, *Pasajlar Dergisi*, (5), s.11-34.

Sunata, Ulaş (2014), “Tersine Beyin Göçünde Sosyal Ağların Rolü: Türkiyeli Mühendislerin Almanya’dan Geriye Göç Deneyim ve Algıları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), s.85-96.

Yılmaz, Eren Alper (2019), “Uluslararası Beyin Göçü Hareketleri Bağlamında Türkiye’deki Beyin Göçünün Durumu”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (X-II), s.220-232.

İnternet Kaynakları

Adalet ve Kalkınma Partisi (2018), <https://www.akparti.org.tr/media/318779/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> (11.10.2019)

Aktan, Sertaç (2019), “CHP’den Araştırma Önergesi: ASELSAN, TÜBİTAK Mühendisleri Hollanda’ya Göç Etti mi?”, <https://tr.euro-news.com/2019/01/04/beyin-gocune-iliskin-chp-den-yeni-arastirma-onergesi> (09.03.2020).

“Bakan Varank: 127 Bilim İnsanı, Türkiye’nin Yeni Başarı Hikayesinin Parçası Olacak”, <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2019/07/24/bakan-varank-127-bilim-insani-turkiyenin-yeni-basari-hikayesinin-parcasi-olacak> (14.10.2019).

“Beyin Göçü Araştırma Önergesi AKP’nin Oylarıyla Reddedildi!”, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/beyin-gocu-arastirma-onergesi-akpnin-oylariyla-reddedildi-220113h.htm> (20.03.2020).

“Beyin Göçü Bu Sefer Ters İşledi”, <https://www.haber3.com/guncel/beyin-gocu-bu-sefer-ters-isledi-haberi-4980947> (09.08.2019).

“CGP Beyin Göçü İçin Meclis Araştırması İstedi”, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=beyin%20g%C3%B6%C3%A7%C3%BC%20meclis&isAdv=false> (02.12.2019).

“Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Bilim İnsanlarına ‘Dönün’ Çağrısı”, <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/cumhurbaskani-erdogandan-bilim-insanlarina-donun-cagrisi-13049413> (06.11.2019).

Cumhuriyet Halk Partisi (2018), <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> (15.02.2020).

Cumhuriyet Halk Partisi (2018), <https://chp.azureedge.net/f95858327fb747e691285f9b4e0aefe7.pdf> (16.03.2020).

Çat, Zehra Melek, Sefa Mutlu, Murat Paksoy ve Çiğdem Alyanak (2019), “Cumhurbaşkanı Erdoğan: 80 Binin Üzerinde İdlib’li Kardeşimiz Ülkemizin Sınırına Doğru Göçe Başladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-80-binin-uzerinde-idlibli-kardesimiz-ulkemiz-sinirina-dogru-goce-basladi/1681124> (15.06.2020).

- “Erdoğan’dan Heyecanlandıran Sözler: 100 Mühendisi Gönderdik Bile!”, <http://www.haber7.com/siyaset/haber/2861803-erdogandan-heyecanlandiran-sozler-100-muhendisi-gonderdik-bile/?detay=2> (24.12.2019).
- Görgülü, Eray (2018), “Tersine Beyin Göçü Seferberliği”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tersine-beyin-gocu-seferberligi-40955677> (09.09.2019).
- Halkların Demokratik Partisi, <https://www.hdp.org.tr/tr/24-haziran-secimleri-materyalleri/11967> (07.04.2020).
- İYİ Parti (2018), https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf (08.03.2020).
- “Meral Akşener: ‘Hapisten Korkmam’ ”, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksener-hapisten-korkmam-227781h.htm> (24.03.2020).
- “Meral Akşener: Kendisine Karşı Çok Mahcubum”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/meral-aksener-kendisine-karsi-cok-mahcubum-40650318> (23.03.2020).
- Migration and the 2030 Agenda, <https://unitedkingdom.iom.int/sites/default/files/publication/Migration-and-the%20-2030-Agenda.pdf> (10.12.2019)
- “Milletvekili Esin Kara: ‘Beyin Göçü Engellenmeli’ ”, <https://www.haber-turk.com/konya-haberleri/65516728-milletvekili-esin-kara-beyin-gocu-engellenmeli> (22.03.2020).
- Özkan, Yusuf (2019), “Geçen Yıl Türkiye’den 1020 Kişi ‘Beyin Göçü’ İçin Hollanda’ya Başvurdu”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46774679> (14.10.2020).
- “Şahin, Eğitimdeki Sorunlar ve Artan Beyin Göçünü Meclise Taşdı: ‘Bu Bir Beka Sorunudur’ ”, <https://www.iskenderungazetesi.com/sahin-egitimdeki-sorunlar-ve-artan-beyin-gocunu-meclise-tasidibu-bir-beka-sorunudur/> (21.03.2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=241009 (26.03.2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.uyenin_ilk_imzali_onergeleri?donem_kodu=27&p_sicil=7531 (04.04.2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=23288&P5=H&page1=27&page2=27 (02.03.2020).

- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic?P4=23288&P5=H&page1=25&page2=25 (14.03.2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2020), <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/10/10-620810gen.pdf> (04.04.2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2020), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=89401 (01.06.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2017), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/80050/islam-medeniyetinin-ozu-kardeslik-dayanisma-ve-birbirine-kenetlenmektir.html> (10.11.2019).
- Twitter (2018), <https://twitter.com/umitozdag/status/1062951606315036672> (10.03.2020).
- Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067 (12.09.2020).
- Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30711> (18.09.2020).
- UN DESA Migration Data Portal (2019), https://migrationdataportal.org/?%3F%3F%3F%3F%3F%3F%3Fi=stock_abs_&t=2017&i=stock_abs_&m=4 (12.12.2019).
- “Varank’tan Beyin Göçü Yorumu: Gidenlerin Çoğu FETÖ’cü Terörist”, <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/varanktan-beyin-gocu-yorumu-gidenlerin-cogu-fetocu-terorist-6088930> (01.02.2020).
- Yıldız, Zehra (2018), “7 Kez Uzatıldı, 2 Yıl Sürdü: OHAL’in Bilançosu”, <https://tr.euronews.com/2018/07/18/7-kez-uzatildi-2-yil-surdu-ohal-in-bilancosu> (10.10.2019).
- Yükseköğretim Kurulu (2020), <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/yok-ten-turkiye-nin-otomobiline-doktorali-muhends-destegi.aspx> (07.03.2020).
- “2020 Yılı Bütçesi TBMM Genel Kurulunda”, <https://www.haberler.com/2020-yili-butcesi-tbmm-genel-kurulunda-12716467-haberi/> (04.04.2020).